

Priešų apsuptyje nieko nėra pavojingiau už tobulybės jausmą	p. 2
Pokalbis su Jono Basanavičiaus premijos laureatu Antanu Tyla	p. 3
Audronė Urbonaitė pradeda „Neapykantos tekstų“ ciklą	p. 7

Dievo aktualumas tariamai bedieviškoje epochoje

LESZEK KOŁAKOWSKI

Į klausimą „O kaipgi šiandien sprendžiama Dievo problema?“ daugelis mūsų būtų linkę atsakyti kitu klausimu: „O ar tokia problema išvis egzistuoja?“ Galbūt jos visai ir nėra.

Be abejo, jos nėra – atsako nuoseklūs racionalistai ir scientistai, kurie tvirtina, kad Dievo sąvokos niekaip neįmanoma įsivaizduoti kaip savaime suprantamos ir neprieštaringos intelektualinės konstrukcijos. Tam, kad suformuluotume kokią nors problemą, išskeltume klausimą, jau turėtume žinoti, apie ką kalbame. Todėl jau turėtume disponuoti aiškia Dievo sąvoka, kad mūsų suformuluoti klausimai, tokie kaip „Dievas egzistuoja“, „Dievas neegzistuoja“ arba „Ar Dievas egzistuoja?“, galėtų tapti refleksijos objektu. O būtent tai ir pasirodo neįmanoma: kiekvienas abstraktus Dievo apibrėžimas turėtų būti vidujai prieštaringas arba iš esmės nesuvokiamas, jokiū būdu jo neįmanoma susieti su empirine tikrove. Todėl visa problema pasirodo esanti beveik tuščia.

Dievo problema neegzistuoja ir tiems tikintiesiems – kiek tokių dar esama pasaulyje, – kurių paveldėtas tikėjimas yra nepajudinamas kaip uola. Jie nė kiek neabejoja, kad gyvena pasaulyje, valdomame Dievo. O to nedaugelio išrinktųjų, kurie buvo palaiminti mistine patirtimi, atveju pats žodis „tikėjimas“ galbūt net nėra tinkamas: apie tikėjimą galima kalbėti tik tuomet, kai tarp suvokiančiojo ir to, kas suvokiama, egzistuoja prieblandoje skendintis atstumas, kuris galėtų sukelti kokią nors abejonę; o mistiniame potyryje bet kokia distancija yra sunaikinama. Šie žmonės sau nekeltia klausimo apie Dievą, jiems tokia problema neegzistuoja.

Panašiai yra ir su tvirtais ateistais – jei tokių esama šiame pasaulyje – jiems tokia problema kilti negali. Jie nė menkiausiu laipsniu neabejoja tuo, kad mokslas galutinai išvijo Dievą iš šio pasaulio, kad Dievo įvaizdis – tai senųjų prietarų ir neišmanymo išraiška, psichologiniai apsauginiai mechanizmai ar socialinių konfliktų apraiška.

Pasaulis, kuriame gyvename, deja, nėra kupinas savo teismu besidžiaugiančių žmonių, sutvirtintų savojo tikėjimo ar netikėjimo. Gyvename greičiau išvartųjų epochoje, išseivių, tremtinių, nuolat besiblaškančiųjų epochoje, „Amžinojo žydo“ padėtyje atsidūrusiųjų, prarastosios tėvynės – dvasinės ar fizinės – ieškotojų situacijoje. Šiame nomadų pasaulyje jau niekas nėra tikra, garantuota, visiems laikams nustatyta, niekas – be pačios kelionės – nėra nekvestionuotai duota.

Dievas, kuris kadaise buvo stabilios vertybių sistemos, visuomeninių santykių, mąstymo formų ir žmogų supančio pasaulio pastovumo garantas bei vainikavo visą šią sistemą, dabar jau neegzistuoja, ir apskritai – daugiau tokio pobūdžio dermės visiškai nebesimato. Kol žmonės galėjo tikėti tokia derme, net bedieviai turėjo joje savo vietą (čia turiu mintyje tik krikščionišką ir europietišką civilizaciją). Net jei buvo laikomi paklydusiais, bepročiais arba pragaro pasiuntiniais, jų vieta pripažintos pasaulio tvarkos atžvilgiu, nepaisant nieko, buvo aiškiai nustatyta. Net jei buvo persekiojami, teisiami ir nuteisiami myriop, tam tikra prasme jie buvo laimingi, nes galėjo būti tikri dėl savojo pasirinkimo, taip pat dvasiškai laisvi: jiems neegzistavo joks Dievas, todėl neegzistavo nei dangus, nei pragaras – ir tai buvo gerai.

Be to visa tai jau yra vakardiena. Kartu su tikėjimo tikrumo praradimu susvyravo ir netikėjimo tvirtumas. Priešingai nei Apšvietos ateizmas – jaukus pasaulis, globojamas palankios, draugiškos gamtos, – šiandienos bedieviškas pasaulis yra suvokiamas kaip gniuždantis amžinas chaosas. Jis yra netekęs bet kokios prasmės ir krypties, bet kokios struktūros ir bet kokių orientacijos ženklų. Taip kalbėjo Zaratustra. Kai prieš šimtą metų Nietzsche paskelbė apie Dievo mirtį, nebesimato džiaugsmingų ateistų. Pasaulis, kuriame žmogus pasikliauja vien savo jėgomis ir žino esąs laisvas nuspręsti, kas

yra gera ir bloga, kuriame – pagaliau išsilaisvinęs iš Dievo vergijos pančių – įgavo viltį atgauti prarastą orumą, būtent tas pasaulis tapo nesibaigiančios širdgėlos ir kančios vieta. Dievo neegzistavimas tapo nuolat atverta europietiškos dvasios žaizda, nors dėl dirbtinai taikomos neįautos ir būdavo užmirštama. Palyginkime bedievišką Diderot, Helvecijaus ir Feuerbacho pasaulį su Kafkos, Camus ir Sartre'o pasauliu. Apšvietos džiaugsmingai lauktas krikščionybės žlugimas – tuo laipsniu, kuriuo jis iš esmės ir įvyko, – beveik tuo pačiu metu tapo ir Apšvietos žlugimu. Naujas, spinduliuojantis ir darnus antropocentristinis pasaulis, kuris turėjo iškilti nustumto Dievo vietoje, niekadoms taip ir neatsirado. Kas gi atsitiko? Kodėl ateizmo likimas taip savitai susijo su krikščionybės likimu, kad abu priešininkai neatsiejamai dalijasi nelaimėmis ir netikrumu?

Elfas. Apie 1910 m. Autorius nežinomas

Be abejo, ir krikščionybės istorija paliko nuostabius įvairių epochų dvasinio nerimo liudijimus: jaunojo Augustino laiškus, Pascalio ir Kierkegaard'o raštus. Tačiau nerimas, kaip esminė dvasios savybė, kaip jos *quidditas* (Heideggerio *Washeit*), ženklina mūsų epochą, mūsų kultūrą, kuri gyvuoja ir kūrybingai vystosi ir kurią, nepaisant nieko, suvokiame kaip ligotą, net jeigu ir nesutariame dėl diagnozės. Ar toji vieta, apleista Dievo, ir yra minėtos ligos šaltinis? Ar buvo teisus Kierkegaard'as, sakydamas, kad kiekvienas žemiškas sielvartas yra iš esmės sielvartas dėl to, kas amžina, – nors visiškai nebūtinai tai suvokiame sąmoningai? Be abejo, negalime to įrodyti, galime tai tik nujausti.

Tai, apie ką kalbame, nėra vien intelektualų, filosofų ir poetų reikalas, bet europietiškąją dvasią, jos kasdienybę apibrėžiantis dalykas. Nerimas ne tik niokoja ir naikina aktyvius religinės kultūros poliūs – kovojančią krikščionybę ir kovojantį bedieviškumą. Nesunkiai pastebime jį ir po plačiai paplitusio abejingumo paviršiumi, abejingumo, kuris šiandien reiškiasi kaip pagrindinė dvasinio gyvenimo for-

ma. Netgi pačiame tariamo abejingumo centre neįmanoma visiškai užgožti nerimastingos tuštumos, neįmanoma nutildyti to, kas pusiau sąmoningai yra užmiršta. Kažkur iš po visų mūsų pasiekimų ir patirčių nuolat išnyra apokaliptinis perspėjimas: „Tu gi sakai: „Aš esu turtingas ir pralobęs, ir nieko man nebereikia“, – o nežinai, kad esi skurdžius, apgailėtinas, beturtis, aklas ir plikas“ (Apr 3, 17).

Iš dvasinių veiksmų, kurie šiais laikais, o ypač pastaraisiais dešimtmečiais, daugiausiai prisidėjo prie vadinamosios sekuliarizacijos, du minimi dažniausiai, nesvarbu, ar sekuliarizacija traktuojama kaip išsilaisvinimas, ar kaip katastrofa: pirmas – mokslo, kurio vaidmuo taip akivaizdžiai išaugo visose mūsų gyvenimo srityse, kad jame nebėliko vietos Dievui, pažanga; antras – krikščionybės, o ypač Katalikų Bažnyčios, negebėjimas spręsti didžiųjų socialines problemas, kurias mūsų šimtmečiuose sukėlė industrializacija. Iš šio teiginio logiškai išplaukia, kad krikščionybė nebuvo jautri tiems visuomenės konfliktams ir poreikiams, nes nuolat kreipė žvilgsnį į dangų ir Dievą, dėl ko pamirštas žemiškasis pasaulis privalėjo pats, be krikščionybės, rūpintis savo teisėmis ir teisėtais poreikiais.

Manau, verta paaiškinti, kodėl abu šie visuotiniai paplitę viešosios nuomonės aspektai nėra įtikinami.

Dėl pirmojo aspekto, tai akivaizdu, kad Dievo egzistavimas nėra ir niekada nebus empirinė hipotezė, kurią būtų galima neabejotinai tiksliai įrodyti moksliniais metodais. Tai nuolatinė mūsų būseną, tai esmės, o ne laikino mūsų nežinojimo problema. Neegzistuoja jokia logiška prielaida, leidžianti pereiti nuo empirinio pažinimo – kad ir kaip manytume galį jį plėsti – prie absoliutaus pažinimo, ką jau kalbėti apie perėjimą prie tikslingos, asmeninės Dievo Apvaizdos. Nuo tada, kai XVIII a. gamtos mokslai atsiribojo nuo teologijos ir religijos, o pagrindinė jų metodologija buvo aiškiai apibrėžta, tapo aišku, kad moksliniai teiginiai ir jų pagrindimo būdai yra visiškai abejingi „Dievo klausimui“. Toje apibrėžtyje svarbiausia buvo tai, kad iš mokslinių atradimų būtų galima sukurti numatymo instrumentus, o kartu gamtos reiškinius palenkti žmogaus valiai.

Be to vis dėlto mintis, kad tokiu būdu Dievas buvo išvartas iš pasaulio, visiškai neįtikina, nebent supainiotume mokslą su scientistiniu racionalizmu. O pastarasis – arba principas, iš kurio išplaukia, kad pažinimo kokybės rodiklis yra tikslus mokslinių metodų taikymas, – yra arbitražinė, filosofų pripažinta doktrina, kurios tikslas yra būtent religinio tikėjimo nuvertinimas. Scientizmas nėra nei logiška mokslo pasekmė, nei – jei taip galima pasakyti – jo socialinis padarinys. Jei jie susiformavo lygiagrečiai, tai ne todėl, kad mokslas ir scientizmas būtų susieti priežastiniu ryšiu. Be abejo, jų ryšys nebuvo atsitiktinis. Scientistinis racionalizmas yra tam tikras normatyvinis principas, tam tikros apibrėžtos vertybių hierarchijos išraiška. Toje hierarchijoje laikinos gėrybės, kurių gamyba yra pagrindinė empirinio mokslo, kaip socialinės institucijos, funkcija, yra laikomos vertybėmis *par excellence*. Todėl Dievas savaime dingsta iš scientistinio pasaulėvaizdžio, nes iš jo išnyksta viskas, kas nepasiduoda žmogiškajam troškimui valdyti gamtą. Nes šiuo požiūriu Jis būtų visiškai nenaudingas net ir krikščioniškojo pasaulėvaizdžio horizonte; nes tai, kaip Jis valdo pasaulį, būtų pavaldumui nekintamiems dėsniams ir iš anksto numatomiems rezultatams, o tai reikštų, kad fizinio pasaulio dėsniai nustoja funkcionuoti. Iš esmės tiek krikščioniškoji teologija, tiek populiarioji jos interpretacija yra atsakingos už racionalaus pažinimo ir tikėjimo supainiojimą, nes būtent jos stengėsi įtikinti žmones, kad Dievo teisingumą šiame pa-

TIM PARKS

Nykus naujasis globalinis romanas

Anglų prozininko, vertėjo ir kritiko Timo Parkso (g. 1954) tekstas *The Dull New Global Novel* pirmiausia buvo paskelbtas žurnalo „The New York Review of Books“ internetinėje svetainėje (2010.II.9), vėliau įtrauktas į 2015 m. išleistą šio autoriaus straipsnių rinkinį „Where I'm Reading From: The Changing World of Books“.

Ne visų autorių įsivaizdavimas, kam jie rašo, vienodas. Daugelis gal nė nemąsto, būtent kokios auditorijos skirti jų tekstai. Vis dėlto neabejotinai esama tokių istorinių tarpinių, kai visų autorių suvokimas, kas yra jų skaitytojai, keičiasi, o tai neišvengiamai atsiliepia ir jų kuriamiems tekstams. Akivaizdžiausias to pavyzdys – XIV–XVI a. apimantis laikotarpis, kai rašytojai visoje Europoje nuo lotynų kalbos pereina prie gimtosios. Užuoat, kaip anksčiau, pristatę savo veikalus tarptautinei arenai, kurioje daugiausia vyravo dvasininkijos elitas, jie „nusižemino“ iki vietinių ir tautinių kalbų, kad galėtų kreiptis į besirandančią vidurinę klasę.

Istorijos veikaluose šį posūkį į gimtąją kalbą linkstama vertinti kaip demokratišką entuziazmą, įliejusį į raštiją liaudiško gyvastingumo ir suteikusį daugiau pasitikėjimo sparčiai stiprėjančioms tautinėms kalboms. Ne mažiau nei idealizmas jį, ko gero, kurstė ir ambicijos bei ekonominis interesas. Atėjo laikas, kai rašymas lotyniškai nustojo prasmės, mat skonio arbitrais buvo tapusi ne tarptautinė, o tautinė bendrija. Nūdien esame ant slenksčio dar reikšmingesnės revoliucijos, grėžiančios mus visiškai priešinga kryptimi.

Globalizacijai įgaunant vis didesnę pagreitį judame link pasaulinės literatūros rinkos. Įsivyrąja suvokimas, kad autorius „iškilau“ rašytojo statusą pelno tik tapęs tarptautiniu, o ne vien nacionaliniu reiškiniu. Šis pokytis Jungtinėse Valstijose galbūt ne toks akivaizdus kaip Europoje – dėl JAV rinkos dydžio ir galios, taip pat dėl to, kad anglų kalba paprastai laikoma globalizacijos kalba, todėl nepalyginamai daugiau tekstų verčiama iš anglų kalbos, o ne atvirkščiai. Nepaisant to, vis daugiau Europos, Afrikos, Azijos ir Pietų Amerikos autorių laiko save „nenusisėkusiais“, jeigu nepasiekia tarptautinės auditorijos.

Pastaraisiais mėnesiais Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, – šalių, turinčių didelį ir stabilų skaitytojų skaičių, – rašytojai reiškė man nusivylimą, nepavykus susirasti angliakalbio savo kūrinį leidėjo; jie skundėsi, ir tai įdomiausia, kad tokia nesėkmė turi įtakos jų prestižui gimtojoje šalyje: tariama, jog nesi toks geras, jei tavęs nepageidauja svetur. Ir iš tikrųjų: Italijoje, kurioje gyvenu, autorius pripažinimą pelno tik tada, kai jo kūryba publikuojama Niujorke. Pokyčių esmingumą suvoksime, prisiminę, kaip menkai Emile'io Zola ar Giovanni Vergos reputacijai būtų pakenkę tai, kad jų kūriniai nebūtų kaipmat išspausdinti Londone.

Elliott Erwitt. Roma. 1955

Tokią įvykių raidą smarkiai paspartino elektroninis tekstų perdavimo būdas. Šiandien vos pabaigtas romanas ar net pradinis jo skyrius gali būti tučiuojau persiųstas daugybei leidėjų visame pasaulyje. Jau nebėra neįprasta kūrinio teises parduoti užsienio leidėjams anksčiau nei vietiniams. Todėl sumanus literatūros agentas gali suorganizuoti knygos išleidimą tuo pačiu metu daugelyje skirtingų šalių pasitelkdamas reklamines kampanijas, kurias paprastai siejame su multinacionalinėmis korporacijomis. Taigi skaitytojas imdamas į rankas Dano Browno „Prarasto simbolio“, naujausią Hario Poterio serijos, Umberto Eco, Haruki Murakami ar Iano McEwano knygos egzempliorių žino, kad šis kūrinys šiuo metu skaitomas visame pasaulyje. Pirkdamas knygą skaitytojas tampa tarptautinės bendruomenės nariu. Šis suvokimas knygai prideda patrauklumą.

Tarptautinių literatūros premijų gausėjimas užtikrina, kad šis reiškinytis nesiribotų vien populiarenes literatūros rinkos segmentu. Nepaisant ginčytinų atrankos procedūrų

ir dažnai savotiškų pasirinkimų, Nobelio premija tebelai-koma reikšmingesne už visas kitas. Tačiau airių „Impac“, italų „Mondello“ ar vokiečių Tarptautinės literatūros premijos prestižas nepaliaujamai auga. Vadinasi, estetinio skonio arbitrai nebėra vien tavo tėvynainiai – jie ne taip lengvai atpažįstami, tai ne grupelė, kuriai priklauso pats autorius.

Kaip visa tai atsiliepia literatūrai? Nuo tos akimirkos, kai autorius pagrindine ima laikyti tarptautinę, o ne nacionalinę auditoriją, rašymo pobūdis neišvengiamai kinta. Pirmiausia pažymėtinas polinkis šalinti kitataučių suvokimą apsunkeinančias kliūtis. Rašydamas XX a. 7-ajame dešimtmetyje Hugo Clausas greičiausiai nesirūpino, kad jo romanai, glaudžiai suaugę su jo šalies kultūra ir politinėmis peripetijomis, reikalaus ypatingų skaitytojo, o ypač vertėjo, pastangų, idant būtų suprasti už gimtosios Belgijos ribų. Šiuolaikiniai autoriai, tokie kaip norvegas Peras Pettersonas, olandas Gerbrandas Bakkeris ar italas Alessandro Baricco, kaip tik priešingai, siūlo mums kūriniai, kuriems perskaityti nereikia kokių nors specifinių žinių ar pastangų, ir nesūlo tokių pastangų garantuojamo atpildo.

Dar svarbiau tai, kad stengiamasi rašyti paprasta kalba. Kazuo Ishiguro kalba apie tai, kaip svarbu vengti žodžių žaismo ir aliuizijų, idant būtų lengviau vertėjui. Pažįstami skandinavų rašytojai man yra prisipažinę vengiantys veikėjų vardų, kurie būtų per sunkūs angliakalbiui skaitytojui.

Kultūrinių savitumų pinklės ir kalbinė meistrystė yra tapusios šiuolaikinės literatūros kliuvimais, o kitos pokyčių nulemtos strategijos laikomos teigiamomis, pavyzdžiui, vizualiai itin ryškūs tropai, iškart atpažįstami kaip „literatūriniai“ ir „vaizdingi“, savotiški nuvalkiotos šiuolaikinio kino specialiųjų efektų *lingua franca* atitikmenys, taip pat – pabrėžtinai politinis jautrumas, iškeliantis autorių į pirmas „dirbančiųjų dėl pasaulinės taikos“ gretas. Todėl hipertrofuota Salmano Rushdie ar Orhano Pamuko fantazija visada žengia koją kojon su tam tikru liberaliu požiūriu, nes, kaip kadais pažymėjo Jorge Luisas Borgezas, daugumos žmonių estetinė pajauta tokia menka, kad vertindami tai, ką skaito, jie vadovaujami visai kitais kriterijais.

Kas, regis, pasmerkta išnykti ar bent jau kam kyla grėsmė būti apleistiems, tai kūriniai, kurie smaginas žaisdami subtiliais savo kalbos ir literatūros kultūros niuansais, veikalai, kurie pliekia ar išaukština tai, kuo viena ar kita kalbinė bendrija iš tikrųjų gyvena. Globalioje literatūros rinkoje nebus vietos nei Barbarai Pym, nei Nataliai Ginzburg. Šekspyras jos sąlygomis būtų turėjęs prastinti savo kalambūrus. Naujoji Jane Austen Nobelį gali pamiršti.

www.nybooks.com
Vertė Andrius Patiokinas

► Ir pabaigoje, kaip pavyzdys, istorijos pamoka, kurios metu pateiksime keletą gerai žinomų, svarbių ir nelabai svarbių faktų:

- 490 m. pr. m. e. persų armija, kaip ir reikėjo tikėtis, prie Maratono sumušė kur kas silpnesnę Atėnų pėstininkų kariuomenę;
- 44 m. pr. m. e. penkiasdešimt šešerių Julijus Cezaris paklausė pranašo Spurinos ir nenuėjo į Senatą;
- 33 m. į Piloto klausimą, ką jam išlaisvinti, minia būtų suklykusi: „Jėzų!“;
- 1836 m. Vienoje, sulaukęs aštuoniasdešimties, mirė Wolfgangas Amadėjus Mozartas;
- 1849 m. gruodžio 22 d. vienas jaunas rusas, Fiodoras Michailovičius Dostojevskis, buvo sušaudytas Sankt Peterburge už revoliucinę veiklą;
- 1918 m. rugpjūčio 30 d. Fania Kaplan nušovė Vladimirą Iljičių Leniną;
- 1920 m. rugpjūtį Pilsudskis padarė nedidelę klaidą: Raudonoji armija užėmė Varšuvą, o vėliau ir visą Lenkiją bei Vokietiją;
- 1938 m. Adolfas Hitleris mirė nuo infarkto;
- 1963 m. mirė Josifas Stalinas.

Kokiame pasaulyje gyventume šiandien po tokių įvykių? Težino Dievas. Ar tai reiškia – niekas to nežino? Ir ką tai turi bendro su Dievu?

Žmonės – bent jau tie, kurie nenorėjo būti akli, – seniai žinojo, kad istorijos audinys yra nuaustas iš menkiausių atsitiktinumų. Tai reiškia, kad jei istorijoje egzistuoja koks nors planas ir protas, tai gali būti tik Dievo planas ir protas. Niekas iš mūsų jų nežino ir nesupranta, jais galima tik tikėti.

Kai jau įsisažmoninome istorijos atsitiktinumų tuštumą, ji tapo mūsų vidine tuštuma. Ar tai banalu? Žinoma. Tikėjimo ir netikėjimo klausimas yra banalus, nes yra visuotinis.

Mūsų laikų netikrumas ir baimės, susijusios su Dievo egzistavimu ir neegzistavimu, įsikūnija įvairiausiis būdais. Čia pasireiškia daugelis požiūrių – nuo karštai tikinčių iki prisiekusių ateistų. Tačiau beveik niekas negali atsikratyti geliančio rūpestio. Tikinčiųjų atveju susirūpinimas dėl Dievo yra užmaskuotas rūpestis dėl pasaulio. Netikinčiųjų atveju – viskas priešingai: rūpestis dėl pasaulio yra užmaskuotas, nesąmoningas susirūpinimas dėl Dievo. Ginčijamasi dėl galutinės tiesos, tačiau ginčas negali būti išspręstas naudojant priemones, kurias abi pusės laiko galutinėmis ir absoliučiai patikimomis. Tačiau nesunku nujauti, kad abiem pusėms pasaulis, apleistas Dievo, yra nerimo šaltinis.

Tasai nerimas aiškiai parodo, kad bedieviškos, savimi pasitikinčios Apšvietos pergalė negalėjo būti tikra. Nugalėdama ji pasirodė esanti dviprasmiška ir susidvejinusi, jos sėkmės atnešė tiek daug naujo netikrumo, kad mūsų epochą

galime apibrėžti kaip tik tariamai bedievišką: tariamai, nes yra per daug intensyviai įsisažmoninusi Dievo neegzistavimo faktą. Todėl tokia svarbi tapo „sacrum sugrįžimo“ tema. Bedieviškumas karštilgiškai ieškojo, kas galėtų atstoti prarastąjį Dievą.

Apšvietos humanizmas pasiūlė žmogiškumo religiją. Jau Nietzsche įžvelgė tokių dirbtinių pakaitalų bergždumą. Mūsų kartos bedieviai, Comte'o ir Feuerbacho sekėjai, tokie kaip Erichas Frommas ar Julianas Huxley, yra dar mažiau įtikinantys. Be abejo, galima atmesti Dievą kaip moraliai pavojingą, galima neigti Jį kaip protui nepasiekiamą būtį, prakeikti kaip žmonijos priešą ar ekskomunikuoti kaip jos pavergimo šaltinį. Tačiau pakeisti Absoliutą kažkuo, kas neabsoliutu ir laikina, galima tik tuomet, jeigu Jis būtų visiškai užmirštas. Bet jei tai būtų įmanoma, pakaitalo jau neberekėtų. Todėl tokia užduotis taptų įvykdoma tik tuomet, kai tai jau nebūtų būtina. Tačiau Absoliutas niekad negali būti užmirštas. Tai, kad Dievo užmiršti neįmanoma, daro Jį esantį net neigime.

Iš: Leszek Kolakowski. *Czy Pan Bóg jest szczęśliwy i inne pytania*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2009
Vertė Žilvinas Norkūnas

MO kultūros istorija

Su MO muziejaus projektu „Kultūros istorija“ (<http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/6871>) pažintį pradėjau sužinoti, kad pati esu ten aprašyta. Iš pradžių nepavyko jo valdyti – nesupratau, kad tekstą galima slankioti rodyklių klavišais (kažkas pasufleravo feisbuke), bet perpratusi sistemą jau skaitinėčiau visą savo profesinę skiltį. Rašymo stilius glaustas, informatyvus, enciklopedinis – ir jis brangintinas, nes prieinamas visiems. Moksleiviai pasiūgūgūgū ir ras informacijos, ruošdamiesi egzaminams. Studentams jos irgi reikės. Ką ir kalbėti apie profesionalus ir smalsius mėgėjus. Vis dėlto figūruoja ne vien pavardės, ne vien vertinimai, ne vien faktologija – aprašymuose radau ir emocijų, ir impresijų. Straipsnius parengė labai geri autoriai, jauni profesionalai. (Beje, jų biografijos sensta – pvz., Virginija Cibarskė jau nebe doktorantė, kiek pakito ir kitų autorių CV, bet gal tai tik prideda praėjusio laiko žavesio?) Atliktas akademinis darbas, tik, atrodo, rengėjai negaus už jį jokių institucinių „taškų“, nes projekto iniciatyva privati. Pristatyti tikslūs sovietmečio istorijos bruožai; spėju, tam deramai praverė intensyvūs sovietmečio tyrimai, vykdyti LLTI. Svarbu, kad apžvelgtos sritis, kurios mums mažiau pažįstamos, – architektūra, scenografija, šokis, taikomoji dailė, dizainas. Aiškios piktogramos greta jų nurodo temą. Dar šiek tiek apie techninį valdymą: tinklalapyje yra paaiškinimas, kaip naudotis sistema, bet, atsidūręs jame per nuorodą, juk neišėjau ieškoti, o atradinėsi intuityviais būdais. Atradimas: straipsniai valdomi ne vien rodyklių klavišais, bet ir slankijuoste dešinėje. (Gal anksčiau jos nebuvo, neseniai įkurta?.. Ir dabar dar kartais dingsta kaip koks vaiduoklis.)

Kultūros istorija – ambicingas reikalas. Vien jau dėl to, kad, pvz., humanistikoje senokai paskelbtas „siužetą reikia nušauti“ manifestas. Tiesa, niekas jo šauti neskuba, bet visur aidi tas „daug naratyvų“ motyvas – juk vienas gali būti šališkas, ideologizuotas, neobjektyvus. Todėl tebūnie daug subjektyvių istorijų! Ir vis dėlto mums, prie pasakos sekimo pratintiems pasakojimo ugdytiniams, tai gali reikšti viso labo polifoniją, kurioje sunku pasirinkti svarbiausią melodiją. Postmodernizmas, man regis, baigėsi, išsisėmė, persikrovė. Prie išmanaus naratyvo dar teks grįžti.

Projektą nagrinėti ėmiau nuo savo srities – literatūros. Pradedama stalinizmo laikotarpiu: bendriji dalykai filologams kaip ir žinomi, bet įdomesnių, specialesnių detalių radau straipsniuose „Tyliniai“ ir „Socialistinis realizmas literatūroje“ – kiekvienas straipsnis turi smulkesnius poskyrius. Pateikiamos iškalbingos vizualinės iliustracijos. Ir verbalinės – cenzūra straipsnyje iliustruojama pagal Tomo Venclovos pasakojimą: „Vienas tarybinis biologas parašė monografiją „Kolonijiniai polipai“. Nunešė rankraštį į leidyklą ir netrukus gavo redaktoriaus laišką: „Jūsų monografija moksliniu požiūriu yra neabejotinai vertinga, tačiau jos pavadinimas idėjiškai netiksus. Per pastaruosius dešimtmečius imperializmo kolonijinė sistema galutinai sužlugo. Todėl terminas kolonijinis įžeidžia tautas, išsivadavusias iš imperialistinės spaudos. Siūlome pavadinti knygą „Besivystantys polipai“.“ Kitas dešimtmetis (1955–1965) įreminamas Pauliaus Širvio, Sigito Gedos, Marcelijaus Martinaičio, Jono Juškaičio, Vytauto P. Bložės, Juditos Vaičiūnaitės, Eduardo Mieželaičio kūrybos dominantėmis; nevangiama bohemiško gyvenimo gijų. Prozoje – Juozas Baltušis, Vytautas Sirijos Gira, Icchokas Meras, Jonas Mikeliškis, Kazys Boruta – žodžiu, viskas beveik kaip kadaise universitete klausytame XX a. antrosios pusės lietuvių literatūros kurse. Gal tik kiek daugiau sąmojo, humoristinių detalių, pelėkautų jaunimui. „Naudotos literatūros“ kai kurios nuorodos aktyvios, prieinamos internete. Turbūt įmanoma pasirošti egzaminui, nečiupinėjus knygų. Šiokia tokia problemėlė: straipsnio pabaigoje nurodomi asociatyviniai straipsniai, todėl kol perskaitai visus, nesupranti, ar jų išlįs dar ir kaip čia nieko nepažiopsoti. Bet čia turbūt ta anksčiau minėtoji polifoniškų naratyvų problema. Valio, pagaliau radau visus straipsnius pagal abėcėlę! Teko paieškoti.

Sovietmetis nėra tolygus: straipsniuose jis graduojamas iš pradžių dešimtmečiais (Stalino mirtis kaip atšilimo riba), paskui – turbūt gensekų valdymo periodais ir temperamentais. Ir, žinoma, Atgimimas, tada

kol kas sunkiai klasifikuojami Nepriklausomybės etapai. Modernizmas puikiai susietas su dailės kontekstais: išvardinti dailininkai, įdėta tapybos pavyzdžių, aptarta chruščioviniams ir brežneviniam laikotarpiui būdinga komunikacija, literatūrinis gyvenimas kavinėse ir Ezopo kalbos fenomenas. Linksmai nuteikė straipsnio antraštė „Jaunųjų maištas – Patackas, Jonynas, Grybauskas“. Paradoksalu, nes ir universitete prieš 20 metų jie buvo vadinami „jaunaisiais“ – matyt, autoriai tikrai amžinai jauni (nekeista – vienas vertė „Faustą“, turėjo reikalų su Mefistofeliu). Kita vertus, tas jaunumas turėtų būti suprantamas tyliojo modernizmo kontekste, bet vis vien kelia šypsena. Pacituotos senos recenzijos – nuostabu, kad, pvz., Antanas A. Jonynas apie Almjū Grybauską 1978 m. rašo taip, kad tai labai tiktų jo paties poezijai apibūdinti: „A. Grybauskos eilėraščiuose juntama ryški orientacija į kalbą. Poetas neslepia, iš ko daromas eilėraštinis, jis apnuogina eilėraštinio „statybinę medžiagą“ – žodį. Kažkas panašaus daroma muzikoje, tapyboje, architektūroje – poezija čia, sakyčiau, kol kas konservatyviausia. Žodis A. Grybauskos eilėraštyje yra ne tik minties reiškėjas, ne tik priemonė muzikiniam skambėjimui sukurti, jis pats savaime tampa estetinė vertybė. Poetas gerai jaučia žodį, jo vietą ir prasmę poetiniame statinyje. Žodis jo konkretus, šurkštokas, briaunotas, tačiau tikslus ir jautriai besišliejantis prie kitų žodžių.“ Kodėl dabar nerašote recenzijų, Jonynai?.. Bent apie jaunųjų knygas.

Artėjant prie šiuolaikinės literatūros, įdėmiai apžvelgta kultūrinė spaudos būklė ir net visų pirmitišasis Castor&Pollux (straipsnis parašytas Tomo Andriukonio). Su vertinimais tenka sutikti, paprastai jie nuosaikūs, akademiški, pagrįsti – neradau straipsnio, kur būtų erdvės didelei polemikai, nors kai kurios detalės gal ir ginčytinos. Beje, kiekvienas autorius rašė straipsnius, kurių objektai daugmaž išsitenka jų tyrimų, disertacijų lauke: Rimantas Kmita, žinoma, apie sovietmetį, kurį jis tikrai gerai išmano, Tomas Andriukonis – apie partizanų literatūrą, šį tą iš mėgstamų poetų, šiandieninio literatūrinio gyvenimo reiškinį. Postmodernistinės poezijos vertinimus R. Kmita apibūdina taip: „Apskritai lietuviška kritika žaidybiškumo nevertina taip rimtai, kaip „tikrojo“ lyrizmo arba aukštojo modernizmo. Žaidybiška, arba postmoderni, poezija iki šiol deramai neaprašyta ir neįvertinta, dėl ko šiek tiek gaila, nes taip siaurėja mūsų kultūros vaizdas.“ Visiškai sutinku, tik manau, kad ir žaidybiškumas turi fiksuotas ribas. Kol kas neatsiranda labai naujo žaidėjo, kuris nekartotų anksčiau įtvirtintų kalbos organizavimo schemų. Jauni poetai, kuriuos teko sutikti „Versopolio“ projekto renginiuose Europoje, apie postmodernizmą intuityviai šneka kaip apie jau galbūt pasibaigusį.

Virginijos Cibarskės rašyti tekstai, apimantys daugiausiai šiuolaikinę lietuvių literatūrą, pasižymi drąsiu reiškinio vertinimu, netgi gan bravūrišku naujų sąvokų steigimu („išpažintinė poezija“, „individualistai“, „poetocentrizmas“; Kristinos Sabaliauskaitės knygų kaip populiariosios literatūros charakterizavimas greta Edvino Kalėdos ir Edmundo Malūko produkcijos). Ji nemažai rašo apie moteris rašytojas, kritiškai, t. y. feministiškai, vertindama pačią „moters rašytojos“ klišę. Vis dėlto straipsniams taip pat būdingas ramus, įtikinantis, ne itin radikalus tonas (priešingai negu autorės recenzijose) – gali būti, su išsakovais teiginiais labiausiai nesutiktų nebent patys aprašytieji, trokštantys atrodyti „garbingiau“.

Sveikinu, nuveiktas didelis darbas. MO muziejaus tinklalapyje pateikiama kultūros istorija (pradedant pokariu, baigiant šiomis dienomis) tikrai atraktyvi, spalvingai nupasakota, siejama su intermedialiais atributais (pvz., su „Neringos“ restorano aplinka, kavinių tinklu, „Vagos“ leidykla ir kt.), akcentuojami juoko žanrai absurdistinėje totalitarizmo sistemoje. Literatūros istorijos susipina su dailininkų ir kompozitorių istorijomis, apie jas dar ketinu pakalbėti kitoje dalyje.

B. d.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

n...u...o...g...i...r...d...o...s

Kas anksčiau ateina – nesiskaito.
Andrej Leonov, baristas

Jeigu norit pasismagint – galit Kristų paimt.
Rytis Lukoševičius, emocijų paleidimo mokytojas

Smėlį vis pamiršdavau, o lašinius atsiminiau.
Asta Valskienė, referentė

Geriau tegu miego stinga negu gyvenimo.
Julija Ražinskienė, budėtoja

Visos vertybės, kurios prarandamos, daug sveria.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Viskas išsisiurbė. Ir dar liko.
Eurika Stogevičienė, knyginkė

Parodysiu kitas kreives, kurios turėtų įtikinti jus.
Pranas Žiliukas, profesorius

Koks skirtumas, kaip ten parašyta, svarbu, kad veikia.
Gintautas Trimakas, fotografas

Kaip svarbu lietuvių kultūroje turėti dantis.
Rita Makselytė, poetė

Kiekvieną dieną jie trinasi su tais asilais.
Justina Mykolaitytė, studentė

Aš lyginu sienas, kur noriu gyventi.
Mindaugas Česlikauskas, fotografas

Labai sugyvenu su ana puse.
Danguolė Nekrašienė, buhalterė

Nedrįstu susireikšmint, nors noriu.
Artūras Bukauskas, režisierius

O kad pavyktų, reikia palaukti, kad išeitų fotografai.
Benediktas Januševičius, rašytojas ir fotografas

Ko tu ieškai, yra už įprastinio dėmesio ribų.
Artur Sita, dvasinių mokymų meistras

Man jūsų rankos jau neskauda.
Ramunė Zaleskaitė, jogos mokytoja

Šeškui tai keturi, bet jam ir taip gerai.
Gintaras Zinkevičius, fotografas

Marija su lelijom, Goda su lendrūnais.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Šiauliuose – kiti nervai.
Laima Penekaitė, kūrybinių industrijų magistrė

Kokių bjaurių bobų čia šiemet prisirinko.
Aldona Milieškie, redaktorė

Nereikia prisirišti prie žodžio. Svarbu esmę pasakyti.
Antanas A. Jonynas, poetas

Geriausiai, kad prilygtume patys sau.
Jurgis Staškūnas, vadybininkas

Tu prisidaryk. Dabar nieks nemato.
Virginijus Gasiliūnas, literatūrologas

Reikia įvesti pertraukų įvairovę.
Agnė Narušytė, menotyrininkė

Pašnekinau, kad orientuočiaus.
Alvydas Mandeika, docentas

Šileiką jau reikia išbraukti.
Alvydas Lukys, fotografas

Atostogos nieko neišsprendžia.
Julius Vaitkevičius, sėdėtojas

Veltui sakyti ką nors.
Nepažįstama moteris

Pagrindinis skonis – uoslė.
Andrei Antonau, filologas

Nesvarbu, mes vis tiek tą darysim.
Ona Petkevičiūtė, specialistė

Tarp aštuonių užsienio kalbų – lietuvių privalėtų.
Leonas Narkevičius, matematikas

Mes atitoliname įvykius, kad tik nežiūrėtume.
Gintautas Trimakas, fotografas

– RIČARDAS ŠILEIKA –

Poetinis kalendorius

ROBERTO BOLAÑO
(1953–2003)

Sėkmė

Jis vyko atgal po savaitės kaime, kur uždarbiavo name pas vieną kalės vaiką, ir buvo gruodis ar sausis, nepamenu, bet buvo šalta ir atvykus į Barseloną sniegas ėmė kristi, ir jis sėdo į metro ir nuvažiavo prie draugės namo, ir paskambino jai, kad nusileistų pažiūrėti sniego. Nuostabi naktis, be abejonės, ir draugė jį pakvietė kavos, ir paskui jie mylėjosi, ir kalbėjosi, ir jau po visko jis užsnūdo ir sapnavo, kad vyksta į namą kaime, o ten krinta sniegas, už namo, už kalnų, visur aplink krinta sniegas, ir jis įklimpsta ir užstringa slėnyje, ir skambina draugei, ir šaltas balsas (šaltas, bet mielas!) jam sako, kad iš šio nesuteršto griovio negali išlipti net drąsiausias, nebent jam labai pasisektų.

ENRIQUE VILLAGRASA GONZÁLEZ
(g. 1957)

Epilogas

*Ir kam berūpi, kad niekas buvo niekas,
jeigu niekas dar bus ir bus, po visko,
po šitiek visko dėl tikro nieko.*

José Hierro

Šiandien, ketvirtadienį prieš karnavalą, du tūkstančiai antrųjų vasarį, žodžiai ir vėl pamiršta, koks suglebęs žodynas, kokia dienos ne šviesa, kokia nakties ne šviesa, ir koks nepastovumas. Šiandien taip pat tuštuma sujungia mus, poetus, galbūt mes galime ją apibrėžti, galbūt galiu tavęs neįsivaizduoti, galbūt esi savo plunksnos šešėlio šeimininkas. Šiandien ant popieriaus nieko nėra, ir dėl to, kad nėra, jis uždaro mus tuštumoj. Ak, eilės! Tvirtoji kaukė, paklydusi eilėraštyje, kur niekas nenutinka, kur tavo atvaizdas atspindi nieką: viskas aišku, viskas balta, bet nieko.

*Giesmės reikalingumas,
tikros giesmės ir žodžio
chimeros vedybiniame guolyje.*

Jesús Hilario Tundidor

PERE GIMFERRER
(g. 1945)

Pirmoji kovo vizija (II)

Vakaras mane užpuolė kaip pavasaris Arece, tad aš pasidaviau jausmų ir poetinės veiklos repertuarui: mano balsu materializavosi dievybės, kiekvieną olą baugino ugningi faunai, tuopų alėjoje manęs tykojo mano paties šešėliai. (Kol kas nekalbu, o to ir nedarysiu, apie kitus stebuklus, sakalą ar nimfą Egeriją, prancūzų pamoką, kai buvau dvylikos, ar atminimus karo, kurio neišgyvenau, pirmąsias valandas su Monteniu ar nereikalingas solfedžio pratybas, Pikaso minotaurą ir poeziją tarp mano užrašų, visą pranykusią atmintį nuo šio vakaro prislopintos tylos.)

Atgailauja sodas, užsispyrusiai geltonuoja neregiai lapai. Be abejo, dėl to ir atėjau, o ne šaukiamas ritualo ar mistiško nušvitimo; žinodamas ir priimdamas, kad nieko nerasiu, nebent savyje. Taigi sodas tėra atvaizdas ar vingis, lyg netikėto koridoriaus gale paplūsta šviesa ir suliepsnoja balkonas, iki tol toks miglotas; o gal tiksliau – tai tik atokvėpis tarp žaibo ir žaibo, kai tamsoje viskas yra laukimas,

ir staiga – praregėjimas (bet ar tikrai?). Šviesos sudrebina sodą, lyg kurorte – kvintetas terasoje, arbata, žvyras – čia dar įmanoma atpažinti viens kitą, tą, po rūgštingais gluosniais, ir pabuvoti ten niekam nežinant, lyg vienišam lėktuvo keleiviui olandiškuose rūkuose, nors dar ir šiandien – tarsi per miglą. Lengvai, lengvai mane užkariavo kovas ir raudonuojantys medžiai. Šaltinis bendras. Pasigailėkite manęs.

OLVIDO GARCÍA VALDÉS
(g. 1950)

•

Pažįstu šį lapų virpulį vėjyje ir balandžio žalumą, tarsi suteptą šviesą. Užtenka ir senų žodžių: lavonas neįtampa švelnybių nei karščio, bet taip, tylą ir šaltį, juk aiškiai justi, kas esąs. Pertraukiama gyvastis, *nes čia visos esame lygios*. Tarsi strazdai, o liekni strazdai dalijasi garsais giesmėje ir juodybė: priima gyvenimą, gyvenimo sužiedėjimą, nustumia senąją puikybę, nieko nepraranda numirę, nieko nelaimi irgi. Po lietaus garsai skamba skaidriai, dabar justi, kad tai traukinys agresyviu greičiu, ir įkyrus balandžių burkavimas.

BLANCA ANDREU
(g. 1959)

•

Mirtis sulysusiais balandžiais pastojusiame laike, tvoskiančio gegužės rašalo pripildytame ašarų indelyje. Agonija krypties mano juosmens ir juodų laivų juosmens, agonija tos vandeningos kreivės, gegužė, gegužė, ovalusis eilėraštis, švytėjimas ir šuolis į tuštumą, negailestingoji nervingumo žvaigždė.

Gegužė – sumišę ragai, gegužė – karščiuojantis elnias, gegužė – gelmingi nasrai, įplieskę kaitromis mano makštį, gegužė iš įraudusių karštinių ir dangaus dalelėmis apgirtusio elnio virpančioje pilvakalbio saulėkaitoje, o mažas elniukas tikrai pamaldžiai išgėrė visą paausuotą arterijų troškulį.

Norėjau ligos kaip tvirčiausio inkaro toms mane išduodančioms valandoms, inkaro visliajam muzikantui, inkaro Bachui ir jo griežtiems sekėjams, išsišakojusiai matematikai ir viskam, kas man neegzistuoja.

Norėjau mirties nepaklusniai paklodei, poetui ir jo skalpeliui, knygai ir jos intymiausiajai žalumai, intonacijoms ir ja degančioms gerkloms.

Norėjau mirties akims, nežinančioms šiaurės, akims tartum sakraliausiajam kompasui, jaunoms akims, kurios pakyla skaityti šiurkščios dešimtos valandos žvaigždės.

Akys, manosios akys, ar veikiau liturginės akys, žibintų išdidintos, akys, gotišku šriftu įsirėžusios maištingoje dešimtmečio vaiko sieloje, į sagę suledėjusios lelijos akys, įsmigusios iškamšų meistrautojų jūroje.

Bet geriau pakalbėkime apie akis, nuo kurių be tavęs nublanksta šviestuvai, pakalbėkime apie alkoholiu degančias kankines gėles, pakalbėkime, kol basa padūmavusiais paakiais žengiu šia naujakrikšte eilute, kol rašau eiles tartum pažadėtusius dumblius, tartum ašarų vielas, kol jaučiu tavąją naktį ir dinastiją.

Meile, sulaužiau tavo nelaimingo ir tobulo žodžio nikelį.
Meile, skausmingi arkangelų žirgų karčiai puošiasi liūdesio
kvepalu,
nes juk gegužė, gegužė – ovalusis eilėraštis, gegužė – mirtis nuo vėjo,
mirtis lapui tragiško paukščio, kuris su niekuo nesituokia,
mirtis vaikams, stebintiems niekieno lovas,
mirtis jaunuoliams, kurie kaip ir aš nebesapnuoja, bei nuostabiai
varlei primadonai,
mirtis rupūžėms, stebinčioms skaidriausios
kūdras gėdą
bei nuraudusias operos intonacijas,
mirtis sulysusiais balandžiais pastojusiam laike,
mirtis trapioms jų kelionėms
ir beprotiškai audrai tartum beprotei abatei,
mirtis apatiniam drabužiams, drebinusiems Bodlerą,
mirtis nuogam žaliajam vynui,
įkaitusiam akmeniui ir dangiškajam gegužės pasveikinimui,
arkliškam gegužės rytmečių šūksniui,
mirtis kaligrafiškam nerimui, kuris užtroško
tvoskiančio gegužės rašalo pripildytame ašarų indelyje.

JAIME GIL DE BIEDMA (1929–1990)

Birželio mėnesio naktys

Skirta Luisui Cernudai

Retsykiais, būna, prisimenu,
nors ir pro miglą, birželio naktis
iš tų jaunystės metų
(buvo tūkstantis devyni šimtai, man atrodo,
keturiasdešimt devintieji),
nes šį mėnesį
visada jusdavau nerimą, nežymų slogutį,
taip pat užgimstantį karštį,
ir nieko daugiau,
tik ypatingą ore tvyrantį virpesį
bei vangumo pojūtį.

Tai buvo nepakeliamos naktys
ir ta kaitra.

Vėlyvos vienišo studento ir
belaikės knygos valandos
prie plačiai atvertų balkono durų (ką tik
vandeniui nulieta gatvė
apačioje pranykdavo už apšviestų lapų),
be gyvos dvasios, kuriai galėčiau tarti žodį.

Kaip dažnai aš atsimenu
jus, tolimosios
birželio mėnesio naktys, kaip dažnai
man riedėjo ašaros, ašaros,
kad esu ne šiaip žmogus, kaip aš norėjau
mirti
arba svajojau parsiduoti velniui,
kuris manęs nė karto neišklausė.
Bet juk ir
pats gyvenimas suvaržo, nes visai
nėra toks, kokio tikėjomės.

EDUARDO ZAMBRANO (g. 1960)

Šiandien liepa

Šiandien liepa, tad susikuriu jūrą
savo gimtadieniui.
Maudymosi kostiumas man puikiai gali būt haiku.
O saulė – romo butelis, tuštėjantis danguj.

Nieko iš to neprisiminsiu,
todėl šiepiuosi horizontui,
kurs greitai puls mane savomis negandomis.

Aš pasirengęs plaukioti bergždžiai
prieš laiko srovę.

Akys –
tai švieselių bangavimas.

Ir man ne gėda apsvaigti prie jūros.
Ir aš nesigailiu dėl nieko.

Pojūčiai, tobulai
išsiderinę,
yra mano pusėje.

BLANCA ANDREU

•
Rugpjūtis, rugpjūtis, tingus demiurgišką rašalinės reveransas,
emanuelinė gotiško šrifto arkada,
mėnulis ir nukritę aprūkusios rašalinės lapai,
skulptūros kalba, kuri mus sužeidė, prabilusi akmens žodžiu.

Aš nesakiau tau, niekad nesakiau tau
apie paslėptą marmuro akcentą,
apie sapnų granitą,
apie sielą, nukaldintą iš statulos veiksmažodžių,
apie viską, kas įkvėpė gyventi, bronzinį aptemusį būdvardį,
mėnulį ir nukritusius lapus, bučiuojančius burnotį,
mėnulį, kandžiojantį manąjį kaspinį vyno spalvos.
Aš nesakiau tau, niekad nesakiau
apie žėručio akmenį, kuris išspindi nerimą ir veidrodžius.

Tai buvo šiurpas,
tai buvo sunokusio popieriaus kraujas,
tai buvo kraujo vena, apgyvendinta atstumtaisiais iš mėlynųjų
aristokratų,

sparnuotais riteriais,
siaubinguoju į varną virtusiu Lancelotu, kurs ieško miegančios
mergelės liemens,

ant mano rankų atgulsiu baisyuoju Persevaliu,
tai buvo šiurpas, tai buvo drovumas, tai buvo pojūtis,
kad tarp gyvųjų kilnių lizdų nebėra.

Jau pastebėjai, kad kiek kliežiu, meile, rugpjūtis,
rugpjūtis, meile, rugpjūtis su savo
prislopinto blogio žiedu,
rugpjūtis su niekingo lietaus įsagu,
su gedulo ir krūmokšnių karūna,
rugpjūtis, nuožmiai temstantis kaip grigališkasis choralas,
ir tuomet miršta pakinktai tosios kumelės Džildos,
kuri šuoliuodavo per dygliakrūmius ir gervuogynus,
ir tuomet amžiams uždedamas jodo antspaudas
ant mano baltų numylėtų lapų,
viskas, ką parašiau, – tarytum į saulę nukreipti vargonai,
tarytum virtuoziška šerkšna,
ir tuomet nebešvyti vienišas metaforų teatras,
paskutinioji akmeningojo laivo odė,
nuolankus bangų sonetas.

CARLOS MARZAL (g. 1961)

Rugsėjo staugsmai

Skirta Fernandui Delgado

Šviesa pasikeitė: rugsėjis.
Deguonies formulė patyrė
baisią nematomą mutaciją,
kurią išeina pajusti tik vidumi;
ši milijardinė nostalgijos vienovė
sklando aplink ir elektrizuoja
besiūlę vakarų drobulę.

Šviesos svoris naujuose paveiksluose
transformavo amžiną proporciją,
o jie užtemdo, pilkina permatomybę,
plunksnuotus pigmentus, kuriuos randu
hipochondrijos svarstyklėse;
jų nykuma užpildo horizontą.

Ir jau nublanko tylumoje
entuziastingas vasarotojų triukšmas,
namai pasidengia mėnulinga patina,
jų ramybė lyg prietaiso, seniai neprisukto.
Baseinai išplatėja nuo šaltkrėčio drebulio,
vaiduokliško vandens muzikos aido.

Tuomet išlenda likimo valiai
palikti klejojantys šunys.
Kaip ir kiekvieną rugsėjį, jie tyko
apsimesdami karčiais filosofais
ir elgetaudami loja į mėnulį,
kuris juos be baimės stebi savo danguje.

Kurią išvargusių vasarą manęs netekote?
Kam kilo ta mintis mane pamesti?
Kur buvo mano sapno ir mano šeimininko namas?

Rugsėjis suyra
staugdamas šiame puslapyje.

JUAN JOSÉ VÉLEZ OTERO (g. 1957)

•
Draudžiama mąstyti spalio vakarais
priešais švyturį ir kopas, kai visi jau išėjo,
kai jūra patamsėja, valandos nustoja būti,
ir lieka tik maloni užsnaudusių pelenų tyla.

Draudžiama mąstyti, panirus į smėlį
ar stebint virpesius bangų paskutinių,
baltuosius paukščius arba oro šešėlius.

Draudžiama mąstyti, brangioji, ne tavo laikas,
laikas netinkamas maloniems potvyniams.

Draudžiama mąstyti, tik abejingam rifui
leidžiama augti sustojusiam kraujyje.

Draudžiama mąstyti, keltis draudžiama,
draudžiama gyventi, vis tiek iš lėto mirštame.

SERGIO BORAO LLOP (g. 1960)

Lapkritis

Lapkritis yra kaip ūkanų šauklys,
žynys šventyklose, kuriose šaltis
audžia pirmuosius šalnos jonvabalius.
Lapkritis yra kaip elgetos skuba,
beieškant vietos prabūti naktį.
Paskutinė miesto atstumtojo stotelė.
Lapkritis – ne dievas, tai palikimas
visų rugpjūčio mėnulių, pagirios
nuo likerio, kurį išgėlina ruduo.
Neduok jam į rankas savo blyškumo,
nekurstyki savo verksmu jo tingulio.
Lapkritis – ne pažadas, ne atsakas.
Jis tėra vien tik sniego pranašas.

LUIS GARCÍA MONTERO (g. 1958)

Daina 19 valandų

Kas kalba apie meilę? Man šalta
ir noriu būti gruodis.

Noriu pasiekti mišką, beveik neįtrautą,
lyg nesubalansuotas širdies aparatas.
Aš noriu būti gruodis.

Miegoti
naktį be gyvenimo,
gyvenime be sapnų,
apramdytų sapnų, kurie išteka
į užmaršties upę.

Būna miestų, kurie yra naktinės
miestų fotografijos.
Aš noriu būti gruodis.

Gyventi į šiaurę nuo ištikusios meilės,
prie bučinio be lūpų iš senos praeities,
aš noriu būti gruodis.

Tarytum baltas upių numirėlis,
tarytum žiemos mineralai,
aš noriu būti gruodis.

*Iš: „Poesía española contemporánea:
antología“, www.cervantesvirtual.com;
„Poesía en español“, www.poesi.as
Iš ispanų kalbos vertė Aistė Kučinskienė*

Viešas laiškas Palangos Birutės parko direktoriui Valdui Pakusui ir Tomui Daukšai

Visų pirma noriu atsiprašyti visų, kurie skaitys šį laišką, o ypač Palangos Birutės parko direktoriaus Valdo Pakuso ir Tomo Daukšos, kuriems jis yra adresuojamas, kad laišką rašau anonimiškai. Perskaitęs Tomo Daukšos tekstą ir Jūsų pokalbį, išspausdintą pirmajame šių metų „Šiaurės Atėnų“ numeryje, negalėjau nusigręžti ir nieko nepasakyti, ypač kai tekste išryškėjusios problemos liečia ne tik Birutės parką, bet ir kitas viešąsias bei reprezentacines Lietuvos erdves. Deja, dabartinė padėtis man neleidžia viešai išsakyti savo nuomonės anksčiau minėtame tekste paliečiamais klausimais, todėl negaliu pasirašyti po šiuo laišku.

Pirmiausia noriu kreiptis į teksto autorių Tomą Daukšą. Nors Jūsų atkreiptas dėmesys į kai kuriuos abejotinus kokybės pasikeitimus kurorto aplinkoje yra sveikintinas, turiu pasakyti, kad Jūsų pozicija tekste yra neaiški. Jūs lyg ir išreiškiate nepasitenkinimą tuo, kokie pokyčiai vyksta Palangoje ir Birutės parke, tačiau, užuot išsakęs savo kritinę nuomonę ar išanalizavęs esamą situaciją bei platesnį Lietuvos kontekstą, paliečiamas problemas romantizujete pasakodamas apie savo šuns nuotykius. Lieka neaišku, kokių tikslu rašėte šį tekstą. Aiškios pozicijos arba diskusijos nebuvimas sumenkina Jūsų paliečiamas, šiuo metu per dažnai ignoruojamas, tačiau ateityje skaudžiai atsiliepsiančias problemas. Aiškiausio diskurso trūkumo pasekmes dabar jaučiame artėjant Lietuvos šimtmečio minėjimui, sprendžiant Lukiškių aikštės ir kitų valstybingumui skirtų paminklų klausimus. Norėčiau paraginti Jus ir kitus viešai rašančius ar pasisakančius žmones atsakingai diskutuoti, aiškintis ir viešinti esamas problemas, o ne blaškyti visuomenės dėmesį lengvabūdiškais tekstais ir pastebėjimais.

Gerbiamas Palangos Birutės parko direktoriaus Valdui Pakusai, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, Birutės parke man tenka lankytis kasmet, todėl turėjau galimybę stebėti, kaip keitėsi parkas. Turiu pasakyti, kad po 2012 metų renovacijos darbų iki dabar nemaža dalis įvykusių pakeitimų parkui išėjo ne į naudą. Jokių būdu neteigių, kad nereikėjo vykdyti parko priežiūros ar infrastruktūros atnaujinimo darbų, tačiau susidaro įspūdis, jog šie darbai buvo atliekami neatsakingai ir lengvabūdiškai, neišsiaiškinus istorinių, kultūrinių, estetinių ir landšafto formavimo klausimų. Tai, kad nebuvo išsiaiškinta parko problematika, lėmė, jog buvo padaryta esminių ir sunkiai ištaisomų klaidų. Aiškumo dėlei pateiksiu kelis pavyzdžius: visų pirma buvo išgenėti krūmai ties parko riba palei S. Dariaus ir S. Girėno gatvę, tai lėmė, kad atsidengė nepatraukli metalinė tvora, iš miesto pusės parkas tapo perregimas ir buvo sugadintos kai kurios kamerinės erdvės. Apie parko erdves turiu pasakyti, kad anksčiau Palangos Birutės parke buvo suformuotas labai subtilus ir dinamiškas kamerinių bei atvirų erdvių santykis, išryškinantis pagrindinius parko akcentus ir perspektyvas, tačiau dėl neapdairaus pomiškio valymo didžiojoje parko dalyje kamerinės erdvės

buvo sunaikintos ir parkas prarado anksčiau turėtą dinamiką. Kita esminė klaida buvo kalno suformavimas pietrytinėje parko dalyje. Neaišku, ar kalnas buvo formuojamas sąmoningai, ar tai yra atliekų ir žemių krūva. Jei kalnas buvo formuojamas sąmoningai, tuomet tai buvo blogas sprendimas. Estetiniu požiūriu kalnas yra nepatrauklus, vertinant jo įtaką landšaftui tenka pabrėžti, kad jis neatlieka jokios funkcijos, tik užstoja ir sudarko vieną iš atvirųjų parko erdvių. Jei kalnas atsirado dėl to, kad nebuvo rasta, kur padėti per renovaciją susikaupusias atliekas, tuomet tai galima pavadinti apsileidimu. Šiaip ar taip, šį kalną raginčiau pašalinti. Kiti estetiniu požiūriu abejotini objektai yra naujieji šviestuvai. Sutinku, reikėjo atnaujinti parko apšvietimą, tačiau susidaro įspūdis, kad buvo ieškoma pigiausio, o ne optimaliausio sprendimo, visiškai negalvojant apie šviestuvų išvaizdą ir tai, kaip jie paskleidžia šviesą. Užuot apšvietus medžių kompozicijas ir išskirtines erdves, buvo sumontuoti komunikacijų (dujotiekio, vandentiekio) elementus primenantys, mažą šviesos sklaidą turintys plastikiniai žibintai. Turiu priminti, kad anksčiau minėto teksto autorius nesugebėjo atpažinti šviestuvų ir juos įvardijo kaip „šen bei ten atsiradusius plastikinius stulpelius“. Vieni didžiausių Palangos Birutės parke įvykusių nesupratimų yra mažasis parteris ir parko vartai. Pokalbyje Jūs teigiate, kad buvo bandyta atkurti istorinę tiesą. Kyla klausimas, kokią istorinę tiesą bandyta atkurti. Mažasis parteris, nors buvo suplanuotas, Tiškevičių laikais taip ir nebuvo įkurtas. Jo vietoje susiformavo pieva, kuri puikiai atliepė atviros perspektyvos poreikį ir pratęsė aplink Tiškevičių rūmus esančią erdvę. Įkūrus mažąjį parterį, ši erdvė buvo suskaidyta, todėl susmulkėjo ir nebeatlieka savo funkcijos. Vienintelis darytinis dalykas toje vietoje buvo neveikiančio fontano rekonstrukcija. Rekonstruotas fontanas būtų buvęs pakankamu traukos tašku. Taip būtų buvusi ne tik išsaugota vientisa perspektyva, bet ir sutaupytos lėšos kitoms darbams, pavyzdžiui, tinkamo apšvietimo įrengimui. Kalbant apie parko vartus, vėl iškyla klausimas, kokių tikslu jie buvo pastatyti. Iš Jūsų pokalbio galima suprasti, kad vartai nėra tiksliai Tiškevičių pastatytų vartų rekonstrukcija, o yra tiesiog panašūs į tų laikų vartus. Taigi, istorinė tiesa nebuvo atkurta, šiuo atveju kvepia į Valdovų rūmus panašiu nesupratimu, kurio kartoti nederėtų. Net jei būtų atkurta Jūsų vadinama istorinė tiesa, kyla abejonių, ar šiais laikais vartai yra reikalingi. Reikia nepamiršti, kad tuo metu, kai stovėjo tikrieji vartai, Birutės parkas buvo privatus ir vartų statyba buvo ne estetinis, bet praktinis sprendimas. Nors buvo prašmatnesni, jie atliko tokią pačią funkciją kaip bet kurie kiti privataus kiemo vartai, tai yra ribojo žmonių lankymąsi privačioje valdoje. Dabar parkas yra vieša, visiems atvira erdvė ir vartai neturi jokios funkcijos, o velomobilijų problemą buvo galima spręsti paprastesnėmis ir pigesnėmis priemonėmis. Šiuo metu didžiausia Palangos Birutės parko

gėda būtų galima pavadinti senąjį tvenkinį. Po parko renovacijos darbų tvenkinio krantinė taip ir liko nesutvarkyta. Antrojo renovacijos etapo apraše buvo numatyta sutvirtinti akmenimis grįstą tvenkinio krantinę, tačiau darbams pasibaigus atrodo, kad buvo pasiektas priešingas rezultatas. Anksčiau buvę tvarkingai sukloti, krantinės akmenys dabar yra padrikai suversti palei tvenkinio perimetrą. Neįsigilinus sunku pasakyti, kodėl prireikė tvirtinti tvenkinio krantinę, tačiau, ją sutvirtinus, tvenkinį reikėtų kuo skubiau grąžinti į ikirenovacinį būvį.

Mano nuomone, nedovanotinas ir Palangos Birutės parke vykstantis senų medžių pjovimas. 2016 metų vasario pabaigoje teko lankytis Palangos Birutės parke ir matyti, mano supratimu, be pakankamos priežasties išpjautas pušis. Tai išprovokavo mane atkreipti vietinės spaudos dėmesį į šią veiklą. Augalų, tarp jų ir medžių, priežiūra botanikos parke yra būtina, kartais tai reiškia, kad reikia pašalinti kai kuriuos medžius, tačiau tai turi būti daroma ypač atsakingai ir tik tada, kai nebėra kitos išeities. Viename iš 2016 metais pušų pjovimus aprašančių straipsnių Jūs teigiate, kad parke galioja tokios pačios taisyklės kaip ir miške. Turiu tam paprieštaruoti. Parkas nuo miško iš esmės skiriasi. Skirtingai nei miške, parke medžiai auga ne atsitiktinai, daugelis iš jų turi estetinę vertę ir formuoja parko išvaizdą. Pagrindinis subrendusio parko priežiūros tikslas yra išlaikyti parką nepasikeitusį, o ne vadovaujantis į medienos prieaugio didinimą orientuotomis miškininkystės taisyklėmis šalinti senus arba pažeistus medžius. Neretai senus, pažeistus arba ligotus medžius galima išgydyti arba išgelbėti tinkamai apgenėjus ir naudojant reikiamus preparatus. Puikus to pavyzdys yra Bernardinų sodo teritorijoje, Vilniuje, augantis ąžuolas. Kad medžiai prižiūrimi atsakingai, kelia abejonių ir tai, jog nėra šalinami prie pat senų pušų kamienu augantys parkui menkaverčiai jauni medžiai (klevai, beržai). Šie medžiai ne tik kenkia senosioms pušims ir su jomis konkuruoja, bet ir sudarko parko panoramas. Seni medžiai kuria parko vertę, todėl noriu paraginti kuo atsakingiau žiūrėti į jų priežiūrą, o vykdant einamąją parko priežiūrą pagalbos kreiptis į arboristus ir kitus specialistus.

Palangos Birutės parkas yra vienas įspūdingiausių botanikos parkų Lietuvoje, svarbus traukos ir kultūros objektas. Įdomus ne tik savo augalais ir landšaftu, bet ir istorine raida. Linkiu paskutinio renovacijos etapo metu nesiimti neapgalvotų ir nepasvertų darbų ir ištaisyti anksčiau padarytas klaidas. Taip pat, atliekant kasdienę parko priežiūrą, linkiu nepamiršti, kad parkas yra lėtai besiformuojanti ir auganti sistema, kurioje skubotai ir neatsakingai atlikti pakeitimai gali būti labai ilgai matomi.

– SKAITYTOJAS VAIKŠČIOTOJAS –

TEKSTAI NE TEKSTAI

KNYGŲ MENIU

Ką skaitysimė šiandien?

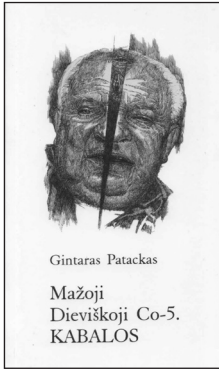

O ką valgysimė šiandien?

Sveikas ir sudie, Dante...

Gintaras Patackas. Mažoji Dieviškoji Co-5. Kabalos.
Eilėraščiai. K.: Morkūnas ir Ko, 2017. 120 p.

Gintaras Patackas
Mažoji Dieviškoji Co-5. KABALOS

Populiarus senovės graikų filosofo Herakleito posakis „panta rhei“, arba „viskas juda“, beveik du su puse tūkstančio metų visur kaip įkyri etiketė klijuojamas kiekviena tinkama ir netinkama proga, niekaip nesiderina prie pilkos kasdienybės, suteikiančios iliuzinį stabilumo jausmą. Poezija, kone radikaliausiai prieštaraujanti kasdienybei ir jos žlugdančiam dvasių poveikiui, yra mūsų vidinio pasaulio dinamika, per žingsnį aplenkianti herakleitišką išorinio pasaulio judėjimą. Lenkų poetas Edwardas Stachura teigė, kad ir poezija, ir gyvenimas yra nesustojanti upė, ir viskas yra poezija. Ir ką gi pridurti prie kito žinomo Herakleito posakio, kad į tą pačią upę neįmanoma įbristi du kartus? Tik tiek, kad kartą išėjęs į namus jau nebegrįši. Paskutinėje Gintaro Patacko knygų ciklo dalyje „Mažoji Dieviškoji Co-5. Kabalos“ personažas Antanas Dantė, atsiradęs ketvirtojoje dalyje, kaip paskelbia poetas, miršta. Taip ir nesugrįžęs į namus, iš kur kažkada išėjo, tapęs fantasmagorinio pasaulio, apgyvendinto įvairiais žinomais literatūriniais ir istoriniais personažais, vaiduokliu, atlikęs keistą misiją, galiausiai tokiu vaiduokliu ir lieka, tik dabar jau po mirties. Ir vienareikšmiškai apibūdinti šį keistuolį, kaip ir patį penkių dalių poetinį veikalą, sunku, nebent pasakytum, kad Antanas Dantė buvo tarpinis variantas tarp Dantės Alighieri ir Kindziulio. Taigi komiškas Dante Alighieri ir tragiškas Kindziulis. Penktojoje dalyje mes tarsi matome pasaulį Antano Dantės akimis, autoriui lieka pasakotojo ir sonetų kūrėjo vaidmuo. Net trys sonetų vainikai „apvainikuoja“ šį monumentalų, daugelį metų rašytą veikalą. Skaitytojui tenka keisti klasikinę soneto sampratą, bent jau tematikos požiūriu, nes kai kurie sonetai turiniu balansuoja tarp čiastuškės ir siurrealistinės vizijos. Įspūdis susidaro toks, kad surūdijusius santechnikos vamzdžių, pakeitusius fleitą, grojama subtili Mozarto melodija, tik šis instrumentas priglaustas prie genialaus muzikanto lūpų. Štai tokia „kabila“, štai koks paradoksas, tiksliau, bandymas ištrinti ribas tarp vidinio ir išorinio pasaulių. Tačiau jie pernelyg skirtingi, todėl mūsų matomas ir juntamas pasaulėvaizdis toje „harmonijoje“ įgauna kontūrus lyg atsispindintis kreivame veidrodyje! Čia Žana d'Ark dirba stiuardese, grėsmingas chanas Tochtamyšas kažkoks kvanktelėjęs biurokratas, kapitonui Nemui, ko tik nesimi, tas nesiseka, ir jis vis atsiduria netikėčiausiose vietose – jis paprasčiausiai pasiklydęs. Tik vienas Antanas Dantė sugeba suprasti, kas čia vyksta, ir čia ne Vergilijus tikrajam Dantei yra palydovas, bet Antanas Dantė skaitytojui, patekusiam į šį keistą pasaulį.

*Ir raganišku radijo žvilgsniu
antanas dantė skrodė atmosferą*

(„Emyras“)

Tačiau situacija, kurioje atsiduria Antanas Dantė, yra išties nepavydėtina:

*pasirinkimo nēr tad šiuo metu
atmintinai citavo herostratą
skaudėjo hemorojų nuo vinių
kuriais pakalės buvo kairį batą*

(Ten pat)

Pasakojimai apie moteris (1)

► Atkelta iš p. 7

Po trisdešimtosios Raisos paieškos, dalyvaujant Berlyno policijai, raštu pareiškiau, kad atsisakau ją globoti ir prašau skirti jai vokiečių, kuris galėtų lydėti per pasivaikščiojimus ir padėtų pirkti kaklaryšius uzbekų vyriausybei.

Stazuotės viršininkai nesuprato nieko, bet asmenį skyrė. Jis buvo aukštas, storas, linksmas ir priminė gruziną. Tikrai ne uzbeką.

Pirmiausia jis nuvedė Raisą į Uzbekijos prekybos atstovybę Berlyno kažkuriame rajone. Tos atstovybės vyručiai, kalbantys rusiškai, patikėjo, kad Raisia moka vokiškai, ir pasiūlė jai prekybos sutarčių skyriaus vedėjos postą. Skubiai. Raisia grįžo apsiplūsi ašaromis.

Iš tokios keblios padėties būtina kokia nors išeitis, ir Antanas Dantė imasi veikti ryžtingai:

*ir pasitiko jį ne kaliniai
o toks kairiųjų pažiūrų emyras
kurį jis pažinojo nuo seniai
dar tais laikais kada nebuvo miręs
todėl nusuko galvą jam tūmai
o iš skylės pažiuro pelenai*

(Ten pat)

Atrodytų, kad tai tik parodija, groteskas, tačiau tai gerokai primena Lewiso Carrollio „Alisos Stebuklų šalyje“ ir „Veidroščio karalystėje“ transformacijas. Bet čia, skirtingai nuo anglų rašytojo kūrinii, transformacijos įgauna kitą reikšmę – jos nėra savarankiškos, vien laisvos, nežabotos fantazijos vaisius, tegu ir paženklintas socialine simbolika. Gintaro Patacko poezijoje tas santykis tarp įsivaizduojamo ir realaus yra itin aiškus, ir tai lyg verpetas, įtraukiantis į sociumą fantaziją ir ją transformuojantis pagal savo dėsnius, tai yra iki absurdo. Būtent tie dėsniniai padeda užčiuopti pamatinę idėją, kurią galėtume pavadinti „kabalomis“. O kabala, šiaip ar taip, vis dėlto yra dieviškas pasaulio paslapčių aiškinimas. Pagaliau pats kabalos buvimas suponuoją, kad tos paslaptys yra, ir pateikiama tų paslapčių aiškinimo metodika. Tiktai kabala remiasi skaičių „metodika“, arba jų magija, taip pat filosofinėmis išvadomis, kai poetinė „kabila“ ne iš mįslių kuria atsakymą, bet iš atsakymų mįslę. Tokia kabala labiau primena orfikų misterijas, kur paslapties išgyvenimas ir yra intuityvus atsakymas. Betgi Orfėjas buvo ne vien religinis reformatorius, bet ir genialus poetas. Tad kabalistinio aiškumo nesiekiamo „Mažojoje Dieviškojoje Co-5. Kabalos“, o autorius netgi atviru tekstu pareiškia:

*tik vardenis pavardenis tvyro
jungą nemo baudžia tuo metu
kuo zenitas skirias nuo nadyro
broliai aš vis tiek nesuprantu*

(„Nadyras ir zenitas“)

Konfliktas tarp niekingo ir kilnaus yra drama. Tik ar mes matome priežastį atsirasti konfliktui, ar „viskas gerai“, priklauso nuo mūsų vertybių sistemos. Ir jei mūsų vertybių sistema „žemiau grindjuostės“, tai mes nesuprasime, ką sako poeto eilutės, kas slypi tarp eilučių ir už eilučių. Jei „viskas gerai“, tai mes pritariame, kad tai, kas kilnu, turi nusilenkti žemiau už žolę prieš tai, kas niekinga, ir tapti trąša piktžolėms. Niekas jau nedegina medžių, kurie neduoda vaisių, bet dėl jų gerovės aukojasi ir dėkoja jiems už leidimą kvėpuoti, džiaugsmingai moka abonentinį kvėpavimo mokestį. Kam „viskas gerai“, o kas nuo šitokio gyvenimo dūsta kaip nuo smalkių. Tad gelbstinėja panacėja tampa melancholija, kitokio gyvenimo ir kito pasaulio ilgesys, betgi tokio paprasto ir natūralaus:

*mes rojaus paburkuosime sode
šašlyką kepsim saulę ritinėsim
bus linksma kaip vaikų daržely nes
visi darbai sulindo į pavėsj
kaip rankos kurios krausto kišenės*

(„Geroji kioskininkė“)

Ir vis dėlto šioje transformacijų terpėje, kur susipina vidinis pasaulis su išoriniu, taip pat ir knygos, sudarydami siurrealistinę trejybę, dominuoja tas pats principas, kurį pamatiniui laikė ir toks transformacijų meistras kaip Philipas Kindredas Dickas. Tai priešinimasis tokiai reliatyvumo korozijai:

„Aš labai norėčiau. Aš tiesiog alpstu, kokio būčiau išdidi. Bet negaliu. Niekaip negaliu“, – ir parkrito raudoti.

Ji kūkčiojo, it būtų mirę jos tėvai, o jai pačiai grėstų sušaudymas.

Po valandos sriubavimo papurčiau Raisą iš visų jėgų, spyriau stonon šiknon ir liečiau paaikšinti rišliai, ko ji baubia.

„Nes gruzinas, kuris mane vežė į prekybos atstovybę, grįždamas pririšo automobilio diržais prie sėdynės, nors aš priešinausi. O paskui sustojo tamsioje gatvėje ir mane pabučiavo. Ir dabar aš sutepta. Jau niekada daugiau nebebūsiu švari ir nekalta“, – draskė juodus plaukus Raisia.

Tiesiog rovē nuo pakaušio ir rėkė it skerdziamą. Atsiminiau, kad turiu viskio, pražiodinau kvailę ir supyliau trečdalį butelaičio.

Ji rėkė, kad uzbekės negeria, bet netrukus nuvirto ant grindų.

*tačiau aukščiausias naudingumo balas
kovot jis pasiryžęs visados
pratybos dvasios amžina kova
nuo jos man kartais nulekia galva*

(„Galva“)

Šioje amžinoje kovoje nesiekiamas užsikabinti medalį, iškilmingai pražygiuoti po triumfo arka (kad ir po kartoniniu jos maketu tapus nykštuku), ne. Viskas dėl vieno dalyko:

*jausmai tavieji naftalinas
nes pernai nudvėse kaimynas
adrenaliną man gaminas
riedėti noriu pikapu
brazilijon palikus gentį
koduotiis veistis ir gyventi
sukelt furorą neiškentus
liūdėt ties mirusio kapu
geidžiu emocijų šviežienos
gyventi kad ir elektrėnuos
su kapitonu nemo žiemą
kapot rūkytų ungurių*

(„Baladė apie Krakatau“)

Šiame keistame pasaulyje nėra guru, nėra vedlio, rodančio tikrąjį kelią į laimę, laisvę bei šviesų kapitalizmo rytojų, vienintelis autoritetas ir išminties bokštas čia yra haskių veislės šuo Lokis, lydėjęs poetą ir per Laisvės alėją, ir per jo vizijų pasaulį. Geras, protingas padaras, kuriam šioje „kabaloje“ tenka visai neeilinis vaidmuo. Kaip Cezariui Ovidijaus „Metamorfozėse“? Tačiau ten viešpatauja aistra, transformuojanti ne pasaulį, o personažą, ir viskas pagrįsta pagoniškos filosofijos logika, pitagoriečių reinkarnacijos teorija ir romėnišku asmenybės kultu. Čia tu neiškili iki dievybės, neiškili net iki šuns! Jam vienam tenka pagiriamieji poeto žodžiai, jam vienam skiriama ditirambų... Bet argi gaila tokiam mielum padarui? Pačiam Antanui Dantei, mirusiam, tarytum skirti ir sonetų vainikas, ir apyvainikis, ir pavainikis, bet tai ne graudulingi nekrologai, vien šio monumentalus kūrinio pabaiga. Penktoji dalis primena prabėgančius dangumi debes, susiraizgančius į keisčiausius pavidalus, ir su jais išplaukia Antanas Dantė. Taigi jis niekur nepasitraukė, nes gyvenimo upė, kaip ir poezijos, nesustoją, vis kitokia ir kita, tegu čia ir negrįžtama nei į namus, nei į kapus.

Pas mus įprasta klasika, ypač pasaulinę, užantspauduoti, padėti į seifą, parašyti keletą mokslinių straipsnių, paskui pasakyti: „Gana, apie tai jau rašyta“ ir užtrenkti sunkias sandėlio duris. Betgi literatūros klasika tik todėl tokiu vardu vadinama, kad ji amžinai gyva, kiekvienoje epochoje pasisukanti vis kitu rakursu, tampanti meninių atradimų šaltiniu. Gintaras Patackas nutraukė tą žalingą biurokratinę praktiką ir tradiciją, pateikė įdomų kūrinį, vieną iš daugybės galimų klasikos interpretacijos variantų. Kita vertus, interpretacijomis šį penkių knygų ciklą galima vadinti tik sąlygiškai. Nes tai pirmiausia kūrybinė paieška, pasitelkus Dantės Alighieri įvaizdį, bet ne bandymas adaptuoti klasikinį kūrinį pagal nūdienos poreikius, kurie itin riboti, nes įsprauti į konjunkūrinius rėmus. Šis kūrinys kaip neatrastų žemių ieškojimas, ir jei Kolumbas nukeliant ten, kur jau buvo vikingai, tai vis tiek Naujasis Pasaulis. Ir ne perkeltine prasme. Šis kūrinys nepateiks jokių universalių atsakymų, tik kels klausimus, kurie pernelyg anksti užmirštami. Yra klausimų, kurie negali dulkėti lentynoje. Taigi kelionė po mūsų dvasios labirintus su Antanu Dante tęsiasi.

– VILIUS LITVINAVIČIUS –

„Alache, ką man pasakys mano sūnūs??“ – springdama prašvokštė Raisia.

„Kiek metų tavo jautruoliams sūnums?“ – klustelėjau.

„Vienam 24-eri, o kitam 22-eji. Vargšai vaikai, kaip aš pažiūrėsiu jiems į akis...“

Ir viskis „Jim Beam“ užmigdė ją galutinai.

Apie ką ši istorija? Netapkite moterimis. Jūsų nekės. Tai – LABAI pavojinga. Nuo Žemės paviršiaus derėtų pašalinti šią lytį. Aš tikrai nenoriu būti moterimi. Nė viena iš jų.

Visa laimė, kad ja ir netapai. Taip sako mano dukra. Vyras tyli. Kartais – labai ilgai ir atklaičiai.

– AUDRONĖ URBONAITĖ –

Amerikāniki agora

Kas dieną prasibrovusi pro diedų gatvę (*Athinas*), jaunų ir senų, vidutinio amžiaus ir vos paeinančių, siulančių pigius medinius šaukštus, žoliapjoves ar treninigus, spoksančių ir kalbinančių, įsmukdavau į senutėlės bažnyčios, pūpsančios tarsi koks rudas apraužtas baravykas tarp pilkų daugiaaukščių, vidinį kiemą ir išvengusi nemalonios personas, pardavinėjančios niekniekius pirmame pilko blokino pastato aukšte, išokdavau į liftą, kuris nukeldavo mane į kitą dimensiją.

Šitą realybę neabejotinai valdė dulkės. Karalijai prižiūrėti jos buvo pajungusios Eleni – liesą, susiraukšlėjusią blondinę, iš burnos nepaleidžiančią smilkstančios cigaretės. Dulkės leido jai manyti, kad tai ji yra visa ko šeimininkė. Eleni, kuri kartais, amerikietiškam pradui įsivyravus, pereidavo prie *Helen*, į savo statusą žiūrėjo labai rimtai. Į darbą ateidavo visada pasuktas ir sufenuotais plaukais, vilkėjo aptemptas, bet ne vulgarias sukneles ir būtinai avėjo aukštakulnius. Dažnai pagalvodavau, kad ji galbūt kas rytą eina į kirpyklą, ir tuomet svarsčiau, kaip viską suspėja. Kada reikia keltis, norint pasidaryti šukuoseną, makiažą, išsirinkti suknelę ir aukštakulnius bei atsiboginti į centrą iš Glifados? Ne veltui sakau, kad čia kitas pasaulis. Čia negalioja mums įprasti dėsniai ir logika – dulkės per kelis dešimtmečius sukūrė specifinį savo mikrokosmą.

Dar pirmą darbo dieną, praėjus vos valandai, supratau, kad čia galiu išprotėti. Nauji pasauliai ir jų užkariavimas – ne skystakiaušiams. Po dviejų valandų, daugiausia praleistų vaikstant pirmyn atgal ir braukant per ankštai sukabintus drabužius, pažvelgusi į pirštus krūptelėjau – juodi kaip anglis. Dulkės jau aiškiai spėjo prasibrauti į mano ląstelių branduolius (radę mano kaulus ateities biologiniai antropologai kraipys galvas aptikę juose dulkių DNR).

Kaimyninės bažnyčios varpas išmušė pirmą dienos. Vidurius nudiegė malonus jausmas – dirbti liko dvi valandos. Kaip tik tuomet pasipylė šeštadieninis bobų mailius. Pirmos įgriuvo popo žmona su dukra. Garsiai balbatuojanti raudonskruostė aptarė mišias ir šalia esančio žuvų turgaus laimikį, kurį buvo galima užuosti iš jos maišų, nudrėbtų netoli Eleni darbastalio. Boba džiaugėsi matydama naują – mano – veidą parduotuvėje!

„Taip, taip, džiaugiamės ir mes“, – giliu bosu sublerbė Eleni. Jos žemas balsas smarkiai disonavo su infantiliais, blizgančiais plaukų segtukais, nardančiais po blondinės ševeliuorą.

Šiandien raudonskruostė norėjo rasti sau ir dukrai po sijoną. Aš, kaip ir priklausau pažiū, Eleni paliepta, turėjau atnešti bobai sijoną. Pririnkau visą tuntą, turėdama omeny, kad jau ruduo, ir nors aš dar vaikščiojau trumpomis rankovėmis, jutau, kad popienė yra linkusi į vilną. Nelaukdama, kol padėsiu visą kupetą ant apatinių kelnaičių dėžės, griebė pirmą pasitaikiusį sijoną ir puolė čia pat matuotis. Šokiruota apsmukusių bjauriai rudų jos pėdkelnių, nusukau žvilgsnį. Poppo žmona, tarsi prišniakstusi *gaidžio*, tryško energija, juokėsi ir malė liežuviu. Kitos prieš jos ekscentriškumą nublanko: net nepastebėjau, kaip į buduarą įsmuko Olga. Turbūt nereikia ir aiškinti, kad vos apartpuolio negavau šiai išnirus iš po kabančių paltų stirtos. Ji atrodė tarsi didelė žiurkė su baltais kedais ir lietpalčiu. Dar nebuvo tekę matyti žmogaus, taip išdaryto skalpeliu. Nemandagu buvo spoksoti, grūmiausi su savimi, bet neklausydamos akys vis tiek pasileido bėgti Olgos demoniško manekeno veidu. Ji metė į mane piktą žvilgsnį ir nūrė atgal į paltus. Įsivaizdavau, kad yra ten susisukusi lizdą – toli nuo teisiančių akių.

Nežinau, ar dulkės buvo specialiai sumaišiusios Eleni protą ar kaip tik dėl atsilaisvinusių varžtelių jos ir karūnavo ją buduaro valdove. Drabužių stirtos driekėsi išsčius metrus. Megztukas buvo priplotas prie megztuko, paltas prie palto. Viskas buvo taip sugrūsta, kad atėjusios bobos skundėsi negalinčios sklaidyti pakabų ir įvertinti drabužių. Eleni neišitraukusi cigaretės iš burnos drėbtelėdavo, kad jeigu kas nepatinka, galinčios eiti apsipirkti kitur. O po to išskridavo į Niujorką „parsivežti naujų prekių“. Kas dieną jaučiau, kaip skudurų kiekis nepastebimai auga, tarsi tai būtų ne dėvėtų drabužių parduotuvė, o apleistas, gerai laistomas ir saulutės myluojamas parkas, lėtai virstantis į džiungles.

Eleni – viena iš tų žmonių, vadinamų kaupikais. Panašiai kaip kaimyno Dymkos brolis, kurio neišleisdavo į lauką, nes kai pavykdavo pasprukti, anas grįždavo su glėbiu šakų, butelių ir kitų greitai gatvėje rastų šiukšlių, kuriomis vėliau išdekoruodavo namus. Eleni buvo kau-

Jolitos Puleikytės piešinys

pikė, turinti dėvėtų drabužių parduotuvę, – *a recipe for disaster*, kaip sako anglakalbiai. Ji nuolatos skūsdavosi „prastu bizniu“, bet jei kuri boba nusprendavo pasiderėti dėl kandžių suėtų kailinių kainos, Eleni nesileisdavo į kalbas. Ji dėvėtus drabužius įkainodavo kosminėmis kainomis, tad jie taip ir likdavo dulkių malonėje ne vieną dešimtmetį.

Vyrų skyriuje buvo šiek tiek geriau. Ten dirbo Kristina – nepavaldi dulkėms. Ji nuolatos vėdindavo ir valydavo patalpą bei smilkydavo bažnytinius smilkalus. Be to, vyrų skyrius turėjo Yannį, kuris šluodavo drabužius nuo pakabų beveik kas savaitę. Liesas, aukštas vyriškis vešliais užraitais ūsais ir šviesiai geltonomis sruogėlėmis dažytais trumpais plaukais pirkdamas kombinezonus, džinsus ir striukes stengėsi negalvoti apie žmoną, iškeliausias į dausus. Ji susirgo vėžiu ir nenorėdama liūdinti vyro nieko nesakė apie savo ligą, kol vieną dieną tiesiog pasimirė. Vargšą Yannį ištiko šokas. Vieną dieną mylima žmona yra, o kitą jos nebėra. Todėl gedulas yra normali jo būseną. Ant kiekvieno Yannio piršto – po žiedą. Pirmą kartą pamačiusi jo pirštus, apaugusius keistais žiedais su brangakmenių burbulėmis, pagalvojau, kad bus koks pamišęs pagyvenęs rokeris. Tada dar nežinojau, kad žiedai buvo jo žmonos – visi iki vieno. Plaukus irgi nusidažė radęs jos nebaigtų plaukų dažų...

Dažnai šioje dimensijoje mane apimdavo siaubingas liūdesys, ypač tomis dienomis, kai tekdavo dulkėse praleisti 9 valandas. Vis dėlto su kiekvienu šalia pūpsančios bažnyčios varpo dūžiu melancholija atlėgdavo. Blogiausia būdavo likus trims valandoms iki darbo pabaigos. Su pavydu žvelgdavau į mataruojančius nuo lubų mikius. Gera būtų susiradus kokį chalato šniūrėlį papildyti jų gretas. Bobos eitų pro šalį, užkliudydamos pečiu; kitos meilčiai įžnybtų į skruostą: „Žiūrėk, kokia fainulka, gal anūkeliui paimti?“ – sakytų draugei.

Bobų čia ateina visokių: susidėjusių cheminius ir nesusidėjusių, paklaikusiomis akimis ir geltonais dantim, turinčių atminties problemų. Ateina ir keli vyrai. Vienas storas didas įpuola pro duris visas suprakaitavęs ir nupūškavęs iki didžiulės apatinių dėžės neria į ją tarytum orka į žydrą vandens parko baseiną, į šonus tykšta nėriųjų pūslai. Kitas įslenka tarsi laputaitė, su taše ant peties ir pasisveikinęs eina dairytis bliuzelių ar apatinių, tiesa, ne sau, pasak buduaro paskalų, – prostitutėms, kurių paslaugomis naudojasi. Bet aš, lėtai siurbčiodama kavą prie prekystalio, stebiu tą akiniuotą pasalūną ir esu visiškai tikra, kad drabužių jis ieško sau. Apsivilkęs jais grožiasi atvaizdu veidrodyje, o gal užmiega pasidėjęs po pagalve arba glostyto vietoj kačių. Nieko čia baisaus – kiekvienam savo.

Trečią dieną vadinu ambasadoriumi. Jis yra kaip tas diplomatas iš neegzistuojančios šalies Luiso Buñuelio filme „Kuklus buržuazijos žavesys“. Įsivaizduoju, kaip ryte atsibudęs apsisvelka nepriekaištingą šilkinį kostiumą su auksinėmis sąsagomis, nusiskuta palikęs tvarkingą ūsų ruožą, pasiima odinį aplanką „su labai svarbiais dokumentais“ ir išsėina savo svarbos demonstruoti į gatves. Iš pradžių nervinausi, kad šitas sukčius įtikino Eleni ir jos sūnų Dimitrij savo aristokratiškumu ir visuomenine padėtimi; kad neva kažkada tarnavo ambasadoriumi Šveicarijoje, Prancūzijoje ir t. t. Bet galiausiai jo nematomi čiuptuvai palietė ir mane. Keli ambasadoriaus žodžiai, įdėmus žvilgsnis – ir pats nepastebi, kaip įtikėjai, kad po kelių skambučių šen bei ten porai įtakingų asmenų jis nesunkiai įtaisys tavo dirbti Monako princesės patarėja kokiais nors svarbiais klausimais ar bent jau Graikijos ambasadoje Romoje.

Kartą ambasadorius pareiškė Eleni, kad jo dukrai reikia naujų kailinukų. Pažvelgęs į mane liepė parodyti, kur jie sukabinti. Pasiėmusi lazda stumdžiau ir demonstravau aukštai sukabintus puskailinius, kad ambasadorius galėtų išsirinkti. Pamatęs rausvus itin kiauניškų puskailinius ryžtingai tarė: „Šitie.“ Ponas liepė man juos pasimatuoti aiškindamas: „Mano dukra gyvena Miunchene. Žiemą ten būna šalta – brrrr. Jūs panašaus sudėjimo, nors ji šiek tiek stambesnė. Hm... Nežinau, ar patogūs?“ Atsakiau, kad patogūs. Jis užtraukė užtrauktuką, liepė apsisukti.

„Turiu eiti“, – ištarė skubiai ir palikęs mane tarp pakabų lyg niekur nieko išėjo.

Kitą dieną – *dėja vu*. Iš pradžių įsižnybiau į ranką – galvoju: gal prasidėjo haliucinacija, gal įkvėpiau kurio nors palto kišenėje užaugusio stebuklingo grybo sporų? Eleni liepia parodyti, kur sukabinti kailiai. Ambasadorius sustabdo prie ruožų. Netrukus, tarsi nematomam režisieriui paliepus: antras dublis.

„Mano dukra gyvena Miunchene. Žiemą ten būna šalta – brrrr. Jūs panašaus sudėjimo, nors ji šiek tiek stambesnė. Hm... Nežinau, ar patogūs?“

Jeigu vieta būtų turėjusi savąjį Naglį Šuliją, jo prognozės skambėtų maždaug taip: „Šiandien numatoma bobų liūtis. Gali būti, kad ateis moteriškė, serganti demencija, ir apsipirkusi apsipirks dar kartą“ arba „Tikimasi kleptomanių apsilankymo ir gana rūgščios popietės, jeigu užeis Eleni draugė Eleftheria. Pamišęs senis gali sudeginti kilimą žiebtuvėliu tikrinamas, ar jis tik nebus sintetinis.“

Bet jokia Šulijos pas mus nėra, todėl diena visada kupina siurprizų, neprognozuojamų apsilankymų. Pavyzdžiui, vakar buvo atėjusi Cher antrinė! Įėjo aukšta persona, veide matyti kaukazietiški bruožai, tokiu baltai kreminiu kostiumu ir ciklameninėm lūpom. Ji į mane prabilo graikiškai su tokiu lyg ir gruzinišku akcentu ir aš iškart pamaniau, kad ji greičiausiai armėnė, ir kai paklausė, iš kur aš, o aš atsakiau, kad iš Lietuvos, jos ciklameninė burna persiformavo į šypsena, atskleisdama išružavintus dantis, tarsi ponija Cher pusryčiams būtų valgiusi gardžiai ruožų ciklamenų žiedų. Nesusilaikiusi pasakiau, kad ji gryna Cher. Ponia labai apsidžiaugė. Sakė, žmonės, pamatę ją metro palaidais garbanotais plaukais, aikčioja, kad ji Cher Sarkisian. „Bet aš jiems atsakau – negi Cher važinėtus metro? Ha ha ha ha“, – atmetusi galvą, tarsi linuotus muzikiniams vaizdo klipui, paleidžia gerklinį juoką antrininkė. Jis neaidi. Yra tuojau pat sugeriamas alkanų suknelių, paltų, kostiuminių kelnių ir nėriniuotų liemenėlių.

Ši vieta veikia gydančiai. Girdėjau, kad viena iš dažnai apsilankančių bobų neseniai įveikė vėžį. Siaučiant kepurių ir šalikų, apatinių ar užuolaidų dėžėje; čupinėjant odinius paltus, kailinius, devintojo dešimtmečio stiliaus slidininkų kostiumus ar Hillary Clinton mėgstamus moteriškus „galios“ kostiumus – atsipalaiduojama. Atėjus su drauge, visos pusbalsiu aptariamos problemos yra sugeriamos skudurų. Visas fizinis ir dvasinis skausmas, liūdesys ar nerimas palieka kūnus ir įsiskverbia į aplink kabančias ar pūpsančias drapanas. „Darome *shopping therapy!*“ – kikena bobos ir palieka dulkes sveikesnės, judresnės bei geresnės nuotaikos.

Taip netikėtai, likus valandai iki darbo pabaigos, blūdydama tarp skudurų stirtų, staiga įmenu dulkių paslaptį.

– AUSTĖJA BANYTĖ –

Beieškant Šahrazados

Baku

Vakariniai senamiesčio labirintai nuteikia smagiai – pilna garsų, atsklindančių iš anapus sienų, iš už užuolaidėlėmis uždengtų langų, iš ten, kur dar klesti privatus gyvenimas, kur ant sienų atbrailų tyliai vaikšto katės, o šunys irgi tyliai tupi ant palangių. Šunys, negali būti, tupi.

Butukas pačioje miesto širdyje visai netoli nuo Mergelės bokšto. Greičiau čia ne butas, o tik kambarys su trimis langais į gatvę, kurios kitoje pusėje už 2,5 metro jau kito namo langai. Mašinos čia jau nevažinėja, tik rytais girdisi prakaukšintys kulniukai.

– Žinai, mane dabar apėmė tokia keista būsena, net nežinau, ko noriu, ir nežinau, ar to noriu? – sako viena mergina kitai ir abiejų žingsniai nutolsta gatvele.

Lango grotelės padarytos humaniškai – puslankiais išsikiša į gatvę, sudarydamos didesnės laisvės pojūtį ir galimybę pažiūrėti, kas už lango.

Norint čia patekti, reikia atrasti senas duris senoje sienoje, pereiti miniatiūrinį koridoriuką, apstatytą gausybe senų baldų ir prikarstytą visokių labai reikalingų buityje daiktų, pakilti laiptais į antrą aukštą, kur nedidelėje aikštelėje galima rasti ketverias duris, vienos iš jų – mano kambario. Kitur kaimynai, su kuriais netrukus susipažįstu. Koloritas subtilus įvairiakalbis ir įvairiabalbis. Prieš kambarį dar dviejų žingsnių virtuvė su dujine, spintele ir kriaukle. Tualetas tarsi lauke: vėl reikia išeiti į tą miniatiūrinį antro aukšto kiemą su laiptine ir palipti dar keliais laipteliais aukštyn.

Kaimynų istorijos kaip romanai, bet greičiausiai susipažįstu su Ilchanu, imam bendrauti, pasišnekame kas kartą susitikę. Sako:

– Einam į pirtį, bet ten taip karšta, kad numirti gali, ten vien imtynininkai eina kaitintis, tau reiktų į paprastą, bet gal kitą kartą.

Kitą kartą sugrįžęs nuo jūros giriiasi:

– Žiūrėk, kaip gerai įdegiau, rudas visas, šokoladinis.

Manau, kad paplūdimyje visą laiką jis ir gyvena – ryte išeina, o vakare grįžta arba negrįžta.

– Geriu tik porą kartų metuose per šventes, nerūkau, bet moteris labai myliu. Jos pačios pas mane ateina. Aš sėdžiu prie jūros, prieina prie manęs ir sako, gal galėtumėt kremu nuo saulės man nugarą patepti. Negaliu atsisakyti.

Į siaurąją mano gatvę vieną rytą įsispraudžia žiguliukas ir po išlindusių balkonų sustoja. Ant mašinos stogo lentos, iš kurių, matyt, ateityje spinta susidėlios. Žmogus stovi ant savo mašinos stogo ir padavinėja daiktus į balkoną. Pro langą išnyra gaudančios rankos ir čia pat vėl prapuola. Ten išnyksta viskas – ir pagalvės, ir siuvimo mašina, ir radijo imtuvai. Po to paduodantis stojis ant patiesto čiuzinio ir padavinėja lentas, kurios ir bus spinta, kol lieka tik sunkokas čiuzinys ir lengvas vyrukas. Tada jis ilgai ieško stabilios atramos, paima čiuzinį, siūbuoja, siūbuoja ir meta, vos pats į kitą pusę nenulėkdamas.

Išeinu su savo kaimynu, paplūdimio sakalu, į miestą. Prieš tai jis tiek visko pripasakojo, kad aš ėmiau įsivaizduoti, o paskiau nutariau pasižiūrėti, kaip tai, ką jis pasakoja, atrodo realybėje.

– Va ten yra gera vietelė, užeisim, pasėdėsime, alaus užkąsim, draugų sutiksim. Po valandos, gerai?

– Gerai.

Išeinam po poros valandų, jis visas nepriekaištingai švarus – nė dulkelės.

– Einam?

– Einam. O kur einam? – klausiu ir matau, kad jau nebeaišku, kur mes einam.

Jau įpratęs pasakų klausytis. Jau prisiminkiu senus, senus vaikystės laikus, kai pasaulio klausiausi kaip pasakos, nuostabios istorijos su fantastiniais elementais, krentančiomis žvaigždėmis, džinais, paslaptingais lobiais ir gražuolėmis. Taip, toje realybėje yra Aladino lempa ir Sindbado kelionių herojai, ir Šahrazada. O gal ji visai šalia? Nusiperkame dvi skardines alaus ir einame į Fontanų aikštę. Stengiuosi klausyti savo pasakų vedlio, gal jis žino, kaip atsiveria paslaptingos durys.

– Einam prie tų dviejų atvykusių prisėsti, – sako. Suoliukas mažokas, be to, kažkaip nejaučiu potraukio.

– Einam, einam, – įkalbinėja.

Prisėdame ir imu žiūrėti, kurgi ta Šahrazada, o mano vedlys komentuoja:

– Žiūrėk, kokia eina, o čia žiūrėk. O matai šitą? Tiksliai atvykėlė, – jis greitai skenuoja ir skirsto į atvykėles ir vietines.

– Žiūrėk, kokios formos.

– O koks turinys?

– Formos turi būti, kaip kitaip? Štai kitą mėnesį pas mane atvažiuos iš Zagatalos Nataša, išsinuomosim kambarį ir pagyvinsim. O odesietės, žinai, kokios fainos. Buvo ir iš Lenkijos, oi, kaip jos fainai rusiškai šnekejo, gražu klausyti.

Taip ir sėdim alų gruzinišką gurkšnodami, taip iš lėto atsiveria naujas pasaulio žiūrėjimo būdas.

– Kokie batai, kokia šukuosena, kokia mergina, *čuvicha*, – vis komentuoja Ilchanas.

Praeina keletas jau galinčių pretenduoti į Šahrazadą, bet dar šiek tiek prieskonių trūksta, to nepagaunamo svaiginančio aromato, pasakoti negirdėti, o gal čia tik mano sukurtas idealas, gal nepamatuoti lūkesčiai, oi, visai susimaišiau.

– Einam vaikščioti, *idiom guliati*, – sako.

Įdomu, ką tai reiškia, – einam. Einam alėjomis, žiūrim. Greitai jis vienai valgančiai ledus gražuolei palinki gero apetito, pardavėjos paklausia, ko ji tokia liūdna, ir vyriško ir moteriško pasaulių kontaktai mezgasi. Užeinam į papušalų parduotuvių, už prekystalio stovi pardavėja, kokia ten pardavėja, tikra Šahrazada, pasipuošusi koralu, ir akim tik mirkt mirkt, ir suprantu, kad pakliuvau. Tik ji gal dar nesuprato, laimei ar nelaimei. Kažką sakau, kažką klausiu, ir ji pradingsta už sienoj atsivėrusių durelių, tikrai visai mažų durelių, gal kokio metro trisdešimt aukščio, ir jai tenka gerokai pasilenkti, kad ten patektų. Po kurio laiko atsiranda vėl su naujais papušalais, ten tikriausiai lobių salė, aukso rūmų prieangis, o aš stoviu tik prieangio prieangyje apsvaigęs.

Dar nueiname į MUM parduotuvių su aukso prekystaliais, bet čia, bežiūrint į kalnus aukso ir deimantų, į aukso žiedus ir aukso grandinėles, aukso seges ir laikrodžius auksinius, suprantu, kad jau praėjau, kad dabar jau joks pasaulio auksas neišgelbės, kad ten mažame prieangyje žodį reikėjo pasakyti, tą žodį stebuklinga.

Apšeronas

Vėjas, dulkės ir blokėliai, arba Vidinė ugnis

Plačiomis įstrižomis magistralėmis bandom palikti miestą. Tolumoj didingai kyla kapinių kalva, nusėta akmeninių antkapių su keletu mauzoliejų bokštų.

Mūrinės įvairaus aukščio ir spalvų pakelių tvoros kartais keičiasi į spygliuotos vielos aptvarus, apkibusius celofaniniais maišeliais, plazdančiais, šlampančiais, kartais pasitaikančiais traškučių maišeliais, kurie auksiais žaižaruoja vėjuje. Parduotuvės, garažai, remonto dirbtuvės, sienos, sienos ir sienos, vis ką nors užtveriančios, – tokie Baku priemiesčių nereprezentaciniai keliai. Užrašus skaityti dažniausiai galiu, bet adekvačiai suprasti ne visada pavyksta. LEPKA SEXI didelėmis raidėmis parašyta ant labai ūkiško pastato. Išvertus reikštų – lipdinių cechų, o ką pagalvojai?

Vėjas ir dulkės, remonto dirbtuvės, akmenų ir gipso lipdinių parduotuvės, keliai, kelių sankryžos, plačios duobėtos šalikelės ir didžiuliai sunkvežimiai, pilni rusvų blokėlių, kuriais jau pusė Azerbaidžano sklypų aptverta, namų pristatyta ir statoma. Juos čia pat karjere išpjauna, paskui supjausto ir parduoda. Gali nusipirkti porą sunkvežimių ir pasistatyti tvorą arba vieną namo aukštą, dar po kurio laiko ar po gero sandėrio dar nusipirkti ir pastatyti antrą aukštą.

Stovi visa sunkvežimių eilė, laukia pirkėjų. Sekmadienis, o visi dirba – ir turgus, ir parduotuvės, ir remonto dirbtuvės bei gipso lipdiniai, viskas atidaryta. Gal tik valstybinės įstaigos ilsisi.

Kur baigiasi ir kur prasideda miestas, sunku suprasti, tiesiog gyvenamieji rajonai pereina į naftingas plynes, už šių vėl namai, po to vėl plynės su bokštais, vėl namai, vietomis ežerėliai lomose, kalvos, ir visur žemės ochra su žydru dangumi dera juosvais naftos taškėliais papuošta.

Šiukšlių, regis, gerokai daugiau, negu reikėtų. Ypač kontrastuojamai atrodo lyginant su ką tik regėtu Baku miesto centru. Plynės, laukai su bokštais, dar pumpuojančiais naftą, kurių kasmet vis mažiau šiame regione aplink miestą. Žydras ar juodas vanduo, gelsvas smėlis, tamsaus vandens upeliai, geležiniai vamzdžiai ir žmonės, karučiais stumiantys geležinį krovinį nykiu peizažu, kurį irgi netrukus sutvarkys, apželdins ar paslėps nuo akių, ežerėliai šalia bokštų ir elektros stulpai, iš visų pusių viską apsupantys, gal dėl to, kad nėra medžių, taip į akis krinta. Ir visa tai nutvieksta aitrūs saulės. Ir kvapas, nunešantis bet kokią romantiką. Laimei, vėjas stiprus, tad ir kvapas nepastovus.

Autoriaus nuotraukas

Besisukiodami rusvomis apylinkėmis sustojame prie keistų, tarsi nenaudojamų namelių.

– Kas čia? – klausiu.

– Eime pamatysi.

Ir aš pamatau degantį kalną, užiančią liepsną, tiesiog energiją, sniokščiančią iš žemės gelmių. Dega be laužo, dega be malkų, dega dieną ir naktį, vėjuje dega ugnis, tarsi akimirką užpučiama ir vėl staiga atsirandanti. Įspūdingiausia ir įstambiausia Apšerono vieta, netikėtai tuščia. Šalia pastatyti suoliukai ir stalai sužvarbusiems pakeleiviams švęsti, čia priegniai jie niekada nesusals, o vėjas pučia ir pučia be perstojo ir dar gūsiams pagąsdindamas. Prie kelio stūkso gan senas apieleistas rusvo smiltainio daugiakampis neaiškios paskirties pastatas ir kiek naujesnis – tikriausiai pastatytas kavinei, tik dabar neveikiančiai.

Prie Kaukazo kalnų prisiglaudus

Agčai slėnis ir piramidė

Kartais labai aiškiai matau, kaip realybė atsiduria žodžių galiukuose, ten ji yra. Pasakai, ir jau tampa. O tuo pat metu matai, kad ten tik žodžių realybė, tik žodžių realybės nuotrūpos, kad ir kiek kartosi, kiek įtikinamai kalbėsi, vis žodžių realybėje esi.

Erdvės daug, labai daug, čia tarp Gacho ir Illisu – pati Agčai slėnio pradžia, priešais stūkso kalnas kaip medžiais apaugusi piramidė, gal čia ir buvo piramidė; aišku, čia kadaise buvo didžiulė piramidė, kaip tu nesuprantai, mūsų protėviai ją pastatė. Dar truputį pažiūriu ir viską jau imu matyti taip, kaip reikia, net protėvius, statančius piramidę, įsivaizduoju, nesunku. O kaip sako išmintingi žmonės, tarp jų ir Hegelis, – tai, kas įsivaizduojama, realu.

O mes sėdime vis pasipildančioje kompanijoje. Atvežė vyno du didelius trilitrinius butelius. Laukiame jau ilgai, taip ilgai, jog kai kas ir nervintis pradėjo. Vaikinas barmenas nuėjo į bagažinę, paėmė vyną, nunešė į namelį ir atvilko mėlyną kibirą, pilną raudono skysčio.

– Kas čia?

– Įstačiau į šaltą vandenį, o dugnas ir iššoko, skilo ir raudonasis vynas išbėgo.

Pasiginėja dar barmenas su vynu savininku, o baltąjį atneša patiems atsikimšti, tai liko mūsų kompanijai tik baltasis vynas, įstatytas į raudonoju vynu skiestą vandenį atvėsinti.

Labai jau čia priekabiaji žiūri į virtuvę, stalo servravimą, lėkščių švarumą, kas, kad viskas ant senų pakrypusių suolų ir stalų sudėta. Viskas turi būti aukščiausio lygio, vaiko barmeną kaip reikiant. Bet prie tokio stalo sužiniai tiek šiuolaikinių ir senovinių istorijų, sužinai šio pasaulio vertybinius stulpus ir savaime suprantamas normas, idealus ir romantines nuostatas. Kalbos sukasi ir apie draugus, ir apie gimines, apie

Iš tveriančios aukštaitiškos Bičionių tylos

► Atkelta iš p. 3

– Regis, kad tai yra pravardinė pavardė – gal kaimynai, giminės ar šiaip Jūsų krašto žmonės yra užsiminę apie jos atsiradimą? Ar ji radosi dėl pasireiškusių būdo – tylumo, ramumo?

– Negirdėjau apie tai. Pas mus nelabai priimta sakyti, kad žmogus yra tylus. Gyvoje kalboje dažniau išgirsi, kad jis yra ramus. Matyt, pavardė atsirado dėl mūsų giminės pirmtakų charakterio ypatybių, o paskui paplito minėtame Aukštaitijos areale.

Mano tėvukas, kaip ir jo tėvas, gimęs Bičionių kaime. O mama irgi kilusi iš didžiojo kunigaikščio valdos, iš karališkųjų valstiečių – iš Pilviškių kaimo, dabartinės Kurklių seniūnijos. Jos tėvelio pavardė buvo Grybas, jis vedė Elžbietą Dundulytę iš Čekonių kaimo. Jie išaugino tris sūnus ir dukterį Julijoną, kuri ir buvo mano mama. O apskritai jų giminė save kildina iš Balninkų [Molėtų r.], nes iš ten užkuriomis atėjo mamos tėvo senelis. Domėjausi, pasirodo, Balninkų apylinkėse ir dabar yra nemažai Grybų. Mano tėvai susipažino Anykščiuose, kai tėvukas prieš Pirmąjį pasaulinį karą jau buvo grįžęs iš Amerikos, ten dirbo Pensilvanijos garvežių gamykloje. Prieš tai keli Bičionių vyrai, tiksliau, tuo metu dar tik maždaug dvidešimties metų berniukai, buvo išvažiuavę į Ameriką užsidirbti. Aišku, kad ir mama, ir tėtė buvo iš to paties gyvenamojo arealo.

– Naujausioje savo knygoje „Apie Anykščius ir anykštėnus“ (2016) rašėte, kad galima kalbėti apie seniau susiformavusių debeikičių, kurkliciečių savimonę, mažiau, tik su išlygomis – apie anykštėnus, bet apie burbiškėnus šiame kontekste dar ilgai esą nebuvę ką pasakyti... Kuo rėmėtės taip samprotaudamas?

– Girdėdavau, kaip kalbama namuose. Nesu girdėjęs, kad mano giminėje Anykščių apylinkių gyventojus kas būtų vadinęs anykštėnais. Sakydavo, kad užuoanykščių žmonių charakteris vienoks, užpiečių – kiek kitoks, pačius miestelio gyventojus vadino užkapičiais (gyvenančiais už kapų), jurzikiečiais (iš Jurzikos), užtat visi žinojo, kas yra debeikičiai, kurkliciečiai. Tą pastebėjimą knygoje ir pažymėjau. O burbiškėnai... Kaip sakiau, ten buvo Venslovovičių dvaras, kurio žemės dalį per 1922 m. reformą išdalino to krašto Lietuvos kariuomenės savanoriams (kai kurie, kam jos trūko, gavo ir iš kitur). O Burbiškio dvaro pagrindinius rūmus nupirko iš Amerikos 1932 m. grįžęs kunigas Pranciškus Zabieła ir ten įkūrė iš pradžių koplyčią, paskui bažnyčią, o 1933 m. spalio 23 d. buvo įsteigta nauja parapija. Gal dabar burbiškėnų sąvoka jau yra labiau suprantama, o tuo metu, kai aš buvau paauglys, nelabai kas taip kalbėjo ir kalbančiųjų galvose tokios sampratos nebuvo. Dabar Burbiškio dvaro rūmai yra gražiai restauruoti, žadu ten važiuoti švęsti profesoriaus Algirdo Avižienio 85-ąjį ir jo sesers 80-ąjį gimtadienius. Kai mokiausi Burbiškio pradinėje mokykloje, įsikūrusioje dvare, ten jau buvo bažnyčia ir klebonija. Iki tol, kol buvo įsteigta dvare, ji veikė Pagrauzių kaime, valstiečio Žibo namuose, o Rubikių kaime – Puodžiūno namuose. Baigęs pradinę mokyklą, įstojau į Anykščių gimnaziją ir ją baigiau 1951 m.

– Kodėl Vilniaus universitete nusprendėte studijuoti istoriją?

– Istorija mūsų namuose nebuvo viešnia – gyveno visą laiką. Prisimenu, kai už mane vyresnė sesuo Julija ir brolis Bronius rudens vakarais prie žibalinės lempos iš vadovėlių mokydavosi pamokas, tai mama prašydavo juos, kad būtinais skaitytų garsiai. Tuo metu mano broliai ir jų draugai buvo gana apsišvietę, neblogo išmanė istoriją. Prisimenu, 1976 m. susitikęs vieną iš kaimiečių užsiminiau apie Vytautą ir Jogailą. Mano studentai dažnai nežinodavo jų giminystės ryšių, per egzaminus sunku būdavo ištraukti teisingą atsakymą, o tik pradžios mokyklą baigęs mano kaimo gyventojas iškart pasakė, kad jie buvo pusbroLIAI. Jie buvo gerai išmokyti, pagrindinius dalykus žinojo gana gerai, o Vytauto Didžiojo metai – 1930-ieji – dar labai patempė kaimo jaunimą domėtis Lietuvos istorija.

– Kokie buvo Jūsų motyvai tai renkantis?

– Istorija iš humanitarinių mokslų man buvo arčiausiai, nors jos dėstymas ir buvo labai ideologizuotas. Kita vertus, turėjome ir puikių profesorių: Igną Jonyną, Konstantiną Jablonskį, Povilą Pakarklį; tiesa, kai kas šį vertina tik politiškai, kaip vadinamosios Liaudies vyriausybės komisara, bet jis su K. Jablonskiu buvo pirmieji, kurie mane, žalią studentčią, pasodino studijuoti istorijos šaltinių. Tiesiog padavė juos ir pasakė, kad perskaičiau išlikusius dokumentus ar ne visai, bet stenkis suprasti, kas ten yra užfiksuota, – iš to turėsi parašyti seminarinį darbą. Jau tada buvo parašytas K. Jablonskio darbas iš senųjų aktų temos, nors juos perskaityti niekas labai nemokė. Pasodino ir skaityk – reikėjo mokyti tai daryti pačiam. P. Pakarklis man davė Geranainių, esančių netoli Dieveniškų, infulatinės valdos, kuri anksčiau priklausė Goštautams ir Radviloms, aprašą. Po šių didikų valdymo ji tapo Vilniaus infulatinė valda – jai priklausė Geranainių pilaitė ir aplinkiniai kaimai. Turėjau progą susipažinti su to

regiono kaimiečių gyvenimu ir ten vykusiems procesams, be to, turėjau analizuoti vietinių žmonių pavardžių kaitą. Iki XVII a. pabaigos toje valdoje buvo išlikusios neiškraipytos, nesulasavintos lietuviškos pavardės, o XVIII a. jau atsirado pavardės, turinčios priesagas, pažymintias slaviskumą. Tad turėjau galimybę susipažinti su pirminiais istorijos šaltiniais ir konkrečioje vietovėje stebėti mūsų tautos, visuomenės ir valstybės raidą.

– Universitetą baigėte 1956 m. ir kaip istorijos mokytojas išvažiavote į Veiviržėnų (Klaipėdos r.) vidurinę mokyklą, be to, ten įkūrėte kraštotyros muziejų. Kokie prisiminimai iš ten?

– Taip, ten mokytojau ir įkūriau muziejėlį, tik nežinau, ar jis dabar dar veikia, ar yra kas jį rūpinęs. Kita vertus, praeitais metais skambino viena Veiviržėnų mokytoja ir prašė muziejui nuotaukų. Vadinas, dar veikia. Prisiminimai iš ten, iš Žemaitijos – įspūdingi, nes su mokiniais nemažai keliavome, prisimenu, kai prasauso keliai, dviračiais važiuavome į Dreverną, aplankėme Ievos Simonaitytės giminės Vanaguose, kitąkart iš Rusnės laivu plaukėme į Kuršių marios, dar važiuavome ir turistų saskrydį Padievytyje, aplankėme ažuolinį Dionizo Poškos baublį-muziejų Bijotuose, taip pat, galima sakyti, susipažinome su visa pietų Žemaitija, kur į akis krito buvę stambūs ūkiai su dideliais trobesiais, bet dažniausiai jie jau buvo gerokai suniokoti arba visai sugriauti, o savininkai išstremti. Stebėjau naująjį ekonominį gyvenimą kaime ir rašiau draugams apie tai, kaip gyvena kolūkiečiai, bet vėliau tie laišukai pateko į kagebyną. Saugumiečiai per tardymą klausė, kodėl užsiėmiau tokia antitarybine propaganda. Sakiau, kad nedariau jokios propagandos, tik draugams rašiau, kaip viskas iš tikrųjų kolūkiuose vyksta, nes juos domino, kaip gyvena žemaičiai, ir jie apie tai klausinėjo... Be to, Veiviržėnuose susipažinau su mokytoja Roma, su ja sukūrėme šeimą ir po dvejų metų atvažiuavome gyventi į Vilnių.

– Kokios buvo Jūsų kaip istoriko pagrindinės tyrinėjimų kryptys, interesai ir užmojai? Kas Jūsų, istoriko, gyvenime buvo svarbiausia?

– Istoriko profesija sovietmečiu buvo pavojinga kaip ir branduolinės fizikos tyrinėtojo. Juos galėjo realiai apspinduliuoti, o istorikus siekė apspinduliuoti ideologiškai arba greitai apkaltinti, kad ne tai daroma, ko norėjo sovietinis režimas. Šiaip man sekėsi, nes nors turėjau ir komandinį darbų, gerų žmonių dėka be didelio spaudimo pasirinkdavau man priimtą temą ir galėjau stengtis daryti tai, kas man įdomu. Tai man suteikė galimybę darbams atsidėti kaip pomėgiui. Kai pradėjau dirbti Istorijos institute, man buvo pasiūlyta nagrinėti sovietinio režimo įkūrimą 1940 m., o tada panašius reiškinį buvo galima tik liaupsinti, negalėjo būti nė menkiausias kritikos. Ta tema pasibaigė ir prašiau, kad man leistų tyrinėti XVIII a. Šiaurės karo, to didžiojo maro, laikotarpį ir jo sąsajas su Lietuva. Pritarimo negavau, esą nebuvo kam tokiai temai vadovauti, tai tada man pasiūlė rašyti darbą apie 1905 m. revoliuciją Lietuvos kaime. Jos irgi labai nenorėjau, bet kai pradėjau žvalgytis po šaltinius, atradau tokią įspūdingą medžiagą, kad galėjau aiškintis, kokie iš tikrųjų buvo šie įvykiai mūsų kaime. Iš esmės tai buvo valstiečių valdybų vertimas ir lietuviškų valdymo struktūrų kūrimas. Antra, vyko mitingai ir demonstracijos, kuriose buvo reiškiamas demokratinės Lietuvos autonomijos su Seimu Vilniuje siekimas. Tai parodė ir lietuvių suvažiavimas Vilniuje – Didysis Vilniaus seimas. Trečia, tuo metu pamažu ėmė steigtis lietuviškos mokyklos, nes, kaip žinome, caro valdžios nurodymu po 1863 m. sukilimo buvo uždarytos lietuviškos parapinės mokyklos, pradžios mokykloje galėjo mokytojauti tik stačiatikiai ir būtina rusai, o lietuviai, kadangi buvo katalikai, to daryti negalėjo. Išimtis buvo tik Suvalkijoje, kuri priklausė Pavyslis kraštui. Tad tų lietuviškų mokyklų steigimas ir lietuvių mokytojų suradimas buvo naujas perspektyvus procesas žvelgiant iš lietuviybės varpinės. Lietuvių inteligentijai atsirado vietų, kur ji galėjo dirbti. Kauno gubernijoje (ir dalyje Vilniaus gubernijos), kuriai priklausė ir Žemaitija, ir beveik visa Aukštaitija, išskyrus Suvalkiją, didžioji dalis mokyklų buvo demokratizuotos, buvo atstatyti ir pašalinti atsiūsti nelietuviai mokytojai (rusai, gudai, ukrainiečiai) ir paskirti savi, patikimi, daugiausia lietuviai mokytojai, kuriais patikėjo žmonės. Valsčių valdybų, mokyklų sudemokratinimas, taip pat mitingai ir demonstracijos, kuriose buvo reiškiamas viltys sukurti autonominę Lietuvos valstybę ir priimamos petijcijos, kuriomis buvo kreipiama į aukščiausias Rusijos institucijas (carą, carienę, vidaus reikalų ministrą) prašant demokratinį pertvarkų. Tie siekiai sudarė pozityvų demokratinį sambrūzdį ir privedė prie to, kad Lietuva pasidarė kaip prisirpęs obuolys – visuomenė buvo pasirengusi kurti ir turėti savo autonominę valstybę. Trūko tik centrinės Lietuvos valdžios. Kas tai turėjo padaryti? Visavertis Vilniaus seimas, kurį reikėjo sušaukti. Tas, kuris buvo sušauktas, toliau, nei jau buvo įvykę iki 1905 m. gruodžio

5 d., nenuėjo. Prasidėjus represijoms (siautė baudžiamieji kariniai būriai, kurie suiminėjo kilusio sąjūdžio vadovus ir aktyviausius dalyvius) rengtas Lietuvos kūrimo projektas buvo sustabdytas. Taigi vienas iš pirmųjų mano darbų buvo lietuvių valstybingumo idėjų genėzė ir raida pasinaudojus 1905 m. neramumais Rusijos imperijoje.

Vėliau tyrinėjuo XVI–XVII a. įvykius – pakrypau į temą apie valstybės apsaugą ir gynybą, susijusią su turimomis lėšomis. Tada perėjau prie apatinio buvusios visuomenės laiptelio – mokesčių ir įždo. Taip atsirado dvi mano monografijos „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdas per dvidešimtmetį karą“ (2010) (XVII a. įvykiai) ir „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdas: XVI amžiaus antroji pusė–XVII amžiaus vidurys“ (2012). Tos monografijos yra gana nuobodžios skaityti, nedaug jos turėjo skaitytojų, bet buvo padaryta pirmoji apskaita, ką LDK materialiai galėjo padaryti saugodama ir mindama savo valstybę, ar buvo surenkami mokesčiai, ar apskritai finansiniai ištekliškai užtikrino ginkluotės ir karinių pajėgų veiksmingumą, galimų pajėgumų sutelkimą. O tas laikotarpis buvo pavojingas ir kupinas įtampų ne tik Lietuvai, bet ir Europai (Trisdešimtmetis karas, vėlesni konfliktai, Švedijos proveržiai į Rytų Europą).

– Dar vienas Jūsų kruopščiai pūrentas istorijos baras – darbas su šaltiniais ir solidžiu, nevienadienių publikacijų juos pateikiant ir komentuojant rengimas ir leidimas. Kaip supratote šio darbo svarbą?

– Kai buvau „instaliuojamas“ į Istorijos instituto mokslines problemas ir tematiką, buvau susižavėjęs miestelių istorija. Buvau manęs įsitraukti į šitą įdomų projektą, bet atsirado kitos perspektyvos ir tada, kaip sakiau, ėmiau tyrinėti LDK išdą. Vis dėlto mano dėmesys miesteliams neišblėso – ėmiausi mažųjų magdeburginių Lietuvos miestų šaltinių tyrinėjimo ir skelbimo. Tai buvo naujas projektas – pirmasis tomas šioje užsimezgsioje serijoje buvo dokumentų rinkinys apie Jurbarką. Vėliau paskelbiau Žemaitijos magdeburginių miestų Varnių, Skuodo, Kretingos, Veliuonos šaltinių rinkinius. Darbas plėtojosi ir toliau – pasirodė medžiaga apie Kėdainius, Alytų ir kitus miestus. Ta serija vadinosi „Magdeburginių miestų privilegijos ir aktai“. Kai jau visai įklimpau į įždo reikalus, ją palikau kolegai. Manau, kad tai yra unikalus istorijos šaltinis, iki šiol nesulaukęs didesnio visuomenės dėmesio. Kai kurie mano kolegos, kurie rašė apie magdeburginių miestų istoriją, net nepaminėjo šių išleistų rinkinių, gerai parodančių, kaip funkcionavo magdeburginė teisė ne vien Vilniuje ir Kaune, bet ir mažuosiuose Lietuvos magdeburginiuose miestuose.

– Kadangi esu kilęs iš netolimo nuo Skuodo Narvydžių kaimo, man būtų įdomu daugiau sužinoti apie šio šiaurės vakarų Žemaitijos miestelio, įsikūrusio istorinėse kuršių žemėse, magdeburgines teises ir privilegijas. Kiek jums leidžiant minėtą seriją įstrigo į atmintį Skuodo medžiaga?

– Skuodas buvo magdeburginis didikų Sapiėgų miestas. Yra išlikęs gana turtingas jo privilegijų ir aktų archyvas. Manau, jis teiktų ir daugiau galimybių detalio išgylinti į jame esančius magdeburginio Skuodo duomenis, apžvelgti, kas sudarė jo demografinį potencialą. Juk dokumentai remiasi vokiška teise, o Sapiėgos protegavo ten atsikėlusius vokiečių amatininkus. Būtų įdomu paanalizuoti ne tik kaip keitėsi teisė, bet ir kaip per atsikėlusius žmones transformavosi vietinių žmonių savimonė. Magdeburginė teisė Skuode buvo išsaugota iki XVIII a. pabaigos, iki carinės Rusijos okupacijos. Jos ženklai iš dalies buvo išsaugoti ir vėliau, vadinas, ta magdeburginė teisė buvo stipriai įaugusi į vietinių žmonių gyvenimą, tai buvo ne šiaip sau kokia miesto valdytojų užgaida, bet svarbi priemonė formuoti žmonių savimonę. Gal tai galima užčiuopti dar ir dabar? Tokių dalykų dar niekas nėra tyrinėjęs. Pavyzdžiui, kažkiek tai buvo užkabinta Biržuose, ten gyvenęs kraštotyrininkas Juozas Žagrakalys šiek tiek rašė apie tai, kaip vyko tie procesai. Antai kai buvo naikinama magdeburginė teisė, biržiečiai turimų dokumentų neatidavė į centrinį archyvą, saugojo ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, niekam be priežiūros neduodavo naudotis, buvo paskirtas už archyvą atsakingas darbuotojas, vėliau paskelbė savo archyvo dokumentus. Tai įdomūs biurgerių (miestiečių) savimonės pasireiškimai. Negaliu pasakyti, ar kas iš skuodiškių taip rūpinosi žiniomis apie savo miestą, bet akivaizdu, kad tai yra įdomi tema.

Mane visada domino ir kitas lietuvių tapatybės pasireiškimas – prisirišimas prie valstybinės laisvės ir lietuvių kalbos. Valstybinė laisvė XVI a. pabaigoje ir XVII a. pasireiškė, kaip sakiau, gana uoliu ir sąžiningu mokesčių mokėjimu. Kai XVII a. didžioji dalis LDK buvo okupuota Rusijos kariuomenės ir paskui prasidėjo jos išvadavimas (pirmiausia buvo išvaduoti Vilnius, Kaunas ir kitos teritorijos), rusų stūmimas iš LDK, tada pajėgoms stiprinti buvo reikalingos nemažos lėšos, gaunamos iš mokesčių, kuriuos mokėjo sąmoningi piliečiai. Ir reikia pripažinti, kad tai buvo daugiausia Lietuvos žemdirbiai, ant savo pečių išnešę karo našta. Bet kai pagrindinės valstybės žemės buvo užimtos, nebuvo kaip gauti ir mokesčių. Tada bajorija pasiėgė išidėtinai atsakingai – patys save gerbdami kaip bajorai, jie pamatė, kad beveik nebėra kam mokėti pinigų į išdą (nuo didžiojo

kunigaikščio Kazimiero laikų jie buvo atleisti nuo mokesčių, ir Vytautas tai darė), ir XVII a. viduryje Seime nusprendė – ryžosi įvesti vadinamąjį pagalvės mokestį. Kai kuriems kritikams atrodė, kad tokiam žingsniui tai per vėlyvas laikas, be to, esą jis turėtų būti nuo žemės, turto ar kitų realiai apčiuopiamų šaltinių, bet ne nuo galvos. Vis dėlto bajorai taip nutarė, nors tokio mokesčio įvedimas reiškė, kad jie pagal statusą sulyginami net su baudžiauninkais valstiečiais, žemąja visuomenės kasta. Tam, kad dėl tokio sprendimo patys nebūtų pažeminti, jie to nutarimo viešai nepaskelbė, nespausdino, tik visiems delegatams išdalijo ranka surašytus raštus, kad parvežę į pavietus informuotų, jog bus tokie mokesčiai... Tiesa, antrą kartą, 1676 m., panašus nutarimas dėl pagalvės mokesčio jau buvo išspausdintas. Kitu atveju jiems toks mokestis būtų buvęs negarbė, bet jie su tuo susitaikė, nes suprato, kad valstybei iškilo mirtina grėsmė. Tai vertintina kaip be galo įdomi pilietinė patriotizmo raida. Savo noru sutiko paaugoti garbę, gelbėdami valstybę, mokėdami pagalvės mokestį. Toks įstatymas buvo priimtas tik tam konkrečiam kartui.

– *Kokius dar tautinio ir pilietinio patriotizmo proveržius esate užfiksavę Lietuvos istorijos tyrinėjimuose?*

– Šiomet sukanka šimtas metų, kai 1917 m. rugsėjo 18–23 d. buvo sušaukta Lietuvos konferencija. Negirdžiu, kad kas valstybėje, ypač to laukčiau iš Seimo ir Vyriausybės, dėl tos sukakties skambintų varpais... Matyčiau tris Lietuvos valstybės atkūrimo 1918 m. etapus. Tai Lietuvos konferencijos sušaukimas, Lietuvos Tarybos išrinkimas, Vasario 16-osios Akto paskelbimas. Ir kitas etapas, kurio nemini daugiatomė Lietuvos istorija, – po to, kai buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, okupacinė valdžia (ir iki to, ir po to) nesiskaitė su Lietuvos Taryba, ją žemino, ignoravo jos veiklą, vertė nedemonstruoti jos kaip savarankiškos, tautos įgaliosos priimti sprendimus institucijos. Tuo metu iš visos šalies į Lietuvos Tarybą pradėjo plaukti peticijos su pareiškimais, kad mes pasitikime Lietuvos Taryba ir linkime jai siekti tikros Lietuvos valstybės nepriklausomybės ir savarankiškumo. Žmonės pasirašydavo šeimomis, pavyzdžiui, Bliūdžius, Bliūdžienė, Bliūdžiūtė, Bliūdžiūtė ir dar Bliūdžius (matyt, sūnus). Masiškai taip žmonės pasirašinėjo. Panašaus pobūdžio peticija su keliais šimtais parašų atėjo iš Gražiškių parapijos. Paremdami Lietuvos Tarybą jas rašė ir Maironis, ir Mečislovas Reinys, ir Adomas Jakštas-Dambrauskas, ir Vydūnas, ir daugelis kitų Lietuvos inteligentų. Tai buvo savotiškas neorganizuotas Lietuvos referendumas už Lietuvos nepriklausomybę, už Vasario 16-osios Akto patvirtinimą.

– *Nuo 1963 m. dalyvaujate Lietuvos kraštotyros draugijos veikloje. Kuo pasireiškė Jūs kaip kraštotyrininko istoriko dalyvavimas šios visuomeninės organizacijos rengtose ekspedicijose, leistose monografijose ir kitose veiklose?*

– Pirmiausia susitikome bendraminčiai, siekiantys ne pajamų, bet veiklos, kurioje galėtume įdiegti sukauptas žinias ir kompetenciją. Susitelkėme įvairių sričių specialistai: Norbertas Vėlius, Vacys Milius, Rimvydas Kunskas, Aloyzas Vidugiris, Česlovas Kudaba ir kiti. Pasitarę ėmėme rengti ekspedicijas ir jų pagrindu organizuoti lokalių monografijų leidimą. Tiesą sakant, man kaip istorikui tų ekspedicijų nelabai ir reikėjo, vertingennis ir kur kas daugiau rezultatų duodantis buvo darbas archyvuose, kur peržiūrėdavau esamą medžiagą apie tyrinėjamas vietas. Pirmą ekspedicija ir lokalinė monografija (1964) buvo apie Zervynų kaimą ant Ūlos kranto, esantį Varėnos rajone. Ten ir man reikėjo rinkti medžiagą – senukai mane užvedė ant kelio, ko ten galima ir reikia ieškoti. Jie detaliam papasakojo apie popiermalkių arba sielių plukdymo Ūla būdus ir tradicijas. Buvo užuominų ir apie partizaninį karą, bet praeito amžiaus septintajame dešimtmetyje apie tai rinkti medžiagą dar negalėjome; turbūt nelabai kas atvirai būtų ir pasakoję, nes tokie pasakojimai būtų sukėlę grėsmę žmonių saugumui. Antroji ekspedicija ir knyga buvo „Ignalinos kraštas“ (1966), trečioji – „Gaidės ir Rimšės apylinkės“ (1969) (tose ekspedicijose ir aš dalyvavau), vėliau dar buvo lokalinės monografijos „Dieveniškės“ (1968), „Merkinė“ (1970), „Dubingiai“ (1971), „Kernavė“ (1972)... Dar vėliau pasirodė „Dubičiai“ (1989), „Kudirkos Naumištis“ (1990) ir kitos monografijos, prie kurių rengimo jau nebeprisidėjau. O Gervėčių ekspedicijoje surinkta ir spaudai parengta medžiaga partinių „sargų“ buvo užblokuota, esą ko jūs kišatės į kitos sovietinės respublikos lietuvių gyvenančių Baltarusijos teritorijoje, reikalus... Mus, dirbusius kultūrinį darbą, apkaltino nacionalizmu ir Gervėčių knygos negalėjome išleisti. Apibendrinant galima pasakyti, kad pats našiausias darbas Kraštotyros draugijoje ir buvo ne susitikimai, šnekėjimai ar džiūgavimai, o konkretus kultūrinis darbas – minėtų ekspedicijų organizavimas ir monografijų rengimas. Tikėjome, kad tomis knygomis ypač pažadinsime Rytų Lietuvos žmonių tautinį ir patriotinį sąmoningumą, kuris tuo metu buvo kone visiškai užgožtas slavizmo tendencijų. Ekspedicijose dalyvaudavo ir vietiniai kraštotyrininkai, kultūrininkai, istorijos mokytojai, turėję tam tikrą dvasinį pasirengimą tokiam darbui, taip pat mokiniai, studentai, jauni mokslininkai. Iš Vilniaus gausiai dalyvaudavo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio meno mokyklos mokiniai, Vilniaus universiteto studentai, specialistai iš tuometinių Istorijos (etnografai, istorikai), Lietuvių kalbos ir literatūros (tautosakininkai, kalbininkai) institutų, taip pat geografa, Vilniaus aukštųjų mokyklų dėstytojai.

2017 m. liepa

TEFFI

Gerasis senolio Vendimiano darbelis

Puikiame žydinčiame slėnyje, dabar jau seniai saulės išdegintame ir karštu dykumos smėliu užpustytame, gyveno kadaise dievobaimingas senolis Vendimianas.

Gyveno jis vienut vienutėlis, kaip ir dera žmogui, paskendusiam mintyse apie savo sielos išganymą, tačiau, besirūpindamas ne tik savo, bet ir artimo siela, pastatė jis savo nendrinę pašiuurę netoli kaimo... kur dažnai nueidavo, stebėdavo gyvenimą, padėdavo, kiek pajėgdavo, patarimu ar nurodymu, palenkdamo turtuolius nepalikti skurde vargingųjų ir visa ką pats turėjęs išdalindavo vargšams.

Kas vakarą atsisėdavo senolis Vendimianas ant savo nendrinės lūšnelės slenksčio ir stebėdamas, kaip lėtai grimzta į saulėlydžio raudonai išdažytus dykumos smėlius saulė, mąstė sau:

– Ką rytoj nuveiksiu dėl artimo savo? Esu senas skurdžius, neturiu nei jėgų, nei pinigų tarnauti broliui savo. O, išmintingiausiaji vakaro malone, pamokyk mane.

Ir štai vieną kartą vėlai vakare, grįždamas iš kaimo namo, pamatė senolis ant daugelio namų slenksčių išstatytus sandalus.

Nustebo senasis, kas čia per dyvai, ir paklausė praeivio:

– Pasakyk, broli mano, kam tas yr, ir ar negalėčiau aš nuveikti tuokart ką nors naudinga?

O praeivis nustebeds atsakė:

– Nejuo neprisimeni, kvailas seni, kad ryt prasideda naujieji metai, kurie truks visus metus, ligi pat kitų. Tad kiekvienas, norintis metų pradžioje pasidžiaugti kito saskaita, ir išstatė savo sandalus vildamas, jog tūlas praeivis padės juosna gerutėlę dovanikę. Ir jei tu, seni, turi per daug pinigų, berk juos visus čia: jie neprieštarau.

Praeivis nusijuokė ir nuėjo savo keliu, o Vendimianas karčiai susimąstė.

– Štai čia stovi keletas dešimčių sandalų ir kiekvienas jų prašo manęs džiaugsmo viešpačiui savo. O ką galiu duoti aš, bedalis senas vargeta?

Dar ilgai o ilgai mąstė jis sėdėdamas ant savo nendrinės pašiuurės slenksčio ir užgesus skaisčiai raudonos žaros apšviestiems dykumos smėlynams veidas jo nušvito iš džiaugsmo.

– Apšvietė mane išmintingoji vakaro malonė. Štai padėsiu aš pakelėje savo sandalus ir jei kas iš praeivių įdės į juos bent menkiausia dovanėlę, laikysiu save

laimingu, nes suteikt artimui galimybę padaryti gerą darbą yra poelgis kuklus, išmintingas ir kilniadvasis. Tai lyg eitume šalia viens kito į Dangaus karalystę, ir štai prie pat vartų sustojęs sakyčiau jam: „Ženk pirmas, o broli mano.“

Ir išstatė savo sandalus senolis Vendimianas prie lūšnelės slenksčio, ir užmigo susigraudinęs.

Pabudęs naktį, dukart girdėjo jis praeivių žingsnius ir tykią jų šneką ir kreždesį prie durų ir džiugiai šypsojosi.

O kai ryto saulutė apsigastė plonyčiu auksu nendrinės pašiuurės sienelės, pakirto Vendimianas ir šypsodamasis peržengė savo slenksčių.

Sandalų toje vietoje, kur juos paliko, nebuvo. Tačiau jis greit juos surado. Vienas kabėjo ant medžio, kitas padu į viršų voliojosi kelio dulkėse.

Tame, kur kabojo, jis rado nestipusią pelę. O tame, kur voliojosi, nieko nebuvo, jei neminėsime to, kad kažkas į jį sočiai prispjaudė.

Galvą panarinęs nusinešė senolis į savo lūšnelę artimojo dovanas ir tyliai, nejudėdamas ir nieko nevalgęs prasėdėjo ligi pat vakaro.

– Ką padariau aš? – galvojo jis. – Ar tik neleidau sau sugundyti savo brolio nedoram poelgiui?

O vakare, sėdėdamas ant lūšnelės slenksčio ir žiūrėdamas, kaip lėtai grimzta į saulėlydžio nušviestus raudonus dykumos smėlius saulė, jis jautė sieloje vakaro tykumą ir šypsodamasis mąstė:

– Kodėl nusiminiu? Likimas esti toks įvairialypis savo dosnumu, kad vietoj vienos laimės skyrė man kitą. Ko aš troškau? Troškau suteikt savo broliui galimybę padaryti gerą darbą ir tuo padovanoti jam šventinį džiaugsmą. Ir štai vienas pakišo man nestipusią pelę, o kitas spjovė į mano sandalą. Tačiau ar nubėgo jie po to namo, leipdami juokais vien pagalvoję, kaip aš nusiminsiu? Ar nešokinėjo jie, linksmybės ir džiaugsmo apimti, trindami rankas, kad pavyko mane įžeisti? Ir ar neturiu aš, silpnas ir vargšas seni, būti be galo dėkingas jiems už tai, kad sugebėjau padovanot broliui savo bent vieną šviesaus džiaugsmo minutę liūdname jo gyvenimo kelyje?

Šitai mąstė pamaldusis senolis, ir kai saulė krito į auksinį ir purpurinį savo guolį ir užgeso rausvieji smėlynai, atsistojo Vendimianas ramus ir džiaugsmingas ir iškėlęs rankas palaimino gerąją visatą.

Vertė Tomas Čepaitis

Beieškant Šahrazados

► Atkelta iš p. 13

karininkus ir dailininkus, šiolaikinius saugumiečius ir senus kagėbistus. Ir visuomet, kai kalba pasisuka apie reikalus, įvykių grandinėje atsiranda pažįstami ir pažįstamų pažįstami, draugai ir draugų draugai, kurie gali padėti, kurie gali problemą išspręsti, kurie gali pagelbėti bėdoje ir džiaugsmė. Taip ir susipažįstame.

Netrukus priešais mane ant stalo nutupia didelis elniaragis su nedideliais rageliais, ir aš bėpaisydamas įsigyju dar vieną draugą. Taip ir sėdime prie medžio po lempa neskaicijuodami laiko.

Vienu momentu beveik susiruošiamė kilti iš užstalės, bet pasirodo dar viena mašina su draugais iš aukščiausio vietinio direktorių elito, ir stalas vėl prasiplečia, ir vėl užsipildo naujais patiekalais, nors barmenas čia nieko negamina ir neruošia, jis tik lėkštes ir taures keičia, o viskas telefonais sprendžiama – kažkas kažkam skambina, ir netrukus baklažanai su riešutais ir granatais jau ant stalo. Elniaragi paleidau, bet jis vėl atskrido ir man ant veido nutūpė aštriomis kojytėmis. Tada jį ikėliau į medį, bet netrukus jis vėl, dar kartą apsukęs ratą apie mūsų elitinį stalą, nutupia man ant rankos, leisdamas suprasti visos situacijos reikšmingumą ir momento svarbą.

Tada akimirka miglotai prisiminiau piramidę ir protėvius. Viskas realu.

Atsisveikinam ir su Farhatu visi trys keliaujame į vakarinį Gachą pasidairyti. Žmonės tarsi visai kiti, jaukios šilumos apkabinti vaikštinėja šen bei ten, ir

aš pasijuntu kaip namie nuostabiame vakare, atskleidžiančiame kvapais, garsais, tolimu šurmuliu tarp namų su kolonomis paremtais balkonais. Vakaro šviesoje eina žmonės į H. Alijevo parką pasivaikščioti už rankų susikabinę. Žiūriu ir matau tokį keistą pasaulį – kažkoks šviesus rytojus, romantiškoms spalvomis paspalvintas, lempučių girliandomis apšviestas, tikras, realus, nesusvajotas, dabar vykstantis štai čia prieš mano akis. Dar netikėtai išeinu į turistinę, reprezentacinę gatvę, naujai nušvitusių tarsi inkiuzas vakaro tamsoje.

Keliaujame link namų ilgąja Gacho gatve pro gruzinų ingelųjų namus viršutinėje miestelio dalyje. Mašinos žibintai iš tamsos išplėšia vis naujus vaizdus. Katės gauda asfalto šilumos priviliojus žiogus, vieniši šunys slampinėja arba tyliai guli, iš sienos trykšta nedidelis fontanelis šalia didelio H. Alijevo portreto, gali bet kada atsigerti ištroškęs, ir žibintas pačioje sienoje dega, gali ir knygą paskaityti ar parašyti, jei nori. Smagu. Vienišas šakalas išbėga į kelią pasižiūri ir vėl pasislepia laukuose.

Grįžtame jau pusę pirmos. Nei Farhato žmona, nei abu sūnūs nemiega, mes jau pabaigiam vakarą, o Museibas dar pas kursiokę nuvažiuoja, prieš tai telefonu ilgai padiskutavęs. Sėdim terasoje, tamsu, į žvaigždes žiūrim. Farhatas sako žmonai: viskas, gali eiti miegoti. Ir tik tada ji nueina. Taip čia priimta: kol vyras nemiega, kol svečiai nemiega, žmona irgi nemiega, laukia, o gal ko prireiks.

– MARIUS ABRAMAVIČIUS NEBOISIA –

Beviltiškas atvejis

Pobūvis vyks sodelyje – taip nurodyta vaizdo kvietime. Ir jokios užuominos dėl aprangos kodo. Nuostabu, vadinas, laisvas stilius – mano mėgstamiausias!

Įsirenkū trumputę geltoną suknelę, atidengiančią mano tobulai nulietas kojas ir paryškinančią liekną kaip širšės liemenę. Stilingi sportbatukai, *voilà!*

Laukdama transporto, intuityviai pažvelgiu pro langą, tačiau iš savo 429 aukšto celės, kurios vis dar nepratau laikyti namais, matau tik žydrą dangų. Man patinka gyventi danguje, gyvenimas tarp debesų puikiai atitinka mano sielos būseną.

Aš taip ilgai buvau priversta gyventi tarp keturių sienų, apsupta man nemielų žmonių (jeigu tuos sutvėrimus išvis galima pavadinti žmonėmis), kad dabar sutikčiau kas vakarą leisti prašmatniose kompanijose ir prabanguose pobūviuose. Juk reikia pagaliau atsigręžti už prarastą laiką!

Šįvakar tai jau pasilinksminsiu! Pasisukiosiu tarp įžymybių, tiksliau, praskriesiu šokio žingsniu, juk ten būtinai bus šokiai, gyva muzika ir visa kita.

Įsėdusi į dailutėlį pažeme sklendžiantį automobilį, jaučiuosi ypač svarbi ir įtakinga – juk ne kiekviena gauna asmeninį kvietimą į superžvaigždės vakarėlį. Ir iš kur jis apie mane sužinojo? Nejaugi adaptacijos programa naudojasi ir šio pasaulio galingieji? Niekuomet tu netikėjau, bet juk mane pakvietė. Pakvietė mane!

Riedant mados guru namų link, vaizdai vis gražėja, oras gerėja, negali būti – virš jo namo ir visame pagrindiniame sode šviečia saulė, iš visų pusių lyg ornamentais apsupta vaivorykštėmis, o juk net nelyja!

Mane pasitinka ausiai malonūs muzikos garsai, o įvairiaspalvės milžiniško dydžio gėlės, rodos, linguoja jiems į taktą. Baseinėlyje pliuškenasi baltos ir juodos gulbės, virš galvos sklando ereliai, ryškiaspalvės papūgos ir dar kažin kokie neregėti paukščiai. Tik iš abiejų pusių prisitartinus dviem milžiniškoms panteroms ir grakščiai prigulus man prie kojų, suprantu, kad visa tai – holograma. Ištiesiu rankas ketindama pakasyti toms mieloms katytėms paausius, tačiau mano plaštakos perveria jas kiaurai, o iškart prisistačiusi apsauga liepia negadinti kitiems svečiams natūralumo įspūdžio.

Gūžtelėjusi pečiais, nutariu iš arčiau apžiūrėti pačią vilą, kuri atrodo lyg pasakų pilis – išsiriakusi ne į viršų, o į plotį, viso labo keturių aukštų, tačiau užimanti beveik tiek pat teritorijos kaip visa mūsų ligininė... Tik toji – niūri ir pilka su nedidukais grotuotais langais, o ši beveik visa iš stiklo, su trimis bokštais ir įspūdingomis arkomis.

Štai ir pagrindinis kiemelis su puskankiu išsiriakvusiais svečiais. Bet ko jie visi žiūri į mane kaip į raupsuotąją? Kodėl vyrai pasipuošę frakais, o moterų suknius šluoja žemę? Ne šiaip iš 3D spausdintuvo ištrauktos suknelės, o elegantiškos, daugiausiai tamsios spalvos su sidabro ar aukso dalelėmis – skiriamas maestro prekės ženklas. Iš sijonuočių minios išsiskiria vakarėlio šeimininko draugas, pasipuošęs dredsais ir „Versace“ laikų per liemenį persmaugta, apačioje išpūsta sidabro girų suknelę, kurią prilaiko keletas brangakmeniais nusagstyti lankų. Tik paties šventės kaltininko vis dar niekur nesimato.

Kritiškai apžiūriu save veidrodinėje lauko gyvatvorėje – ne kažin kas... Kokio bieso užsimoviau tas rožines kojines iki kelių, kurios man dar ir smunka? Gelsvi kedai visai kitokio atspalvio negu citrinų spalvos suknelė ir siaubingai netinka prie rožinių nutampytų kojinių. Ir dar tas viršugalvyje susuktas kuodelis – aš ką, peraugusi mokinukė iš praėjusio šimtmečio? Skubiai išsileidžiu kuodą, bet susitarusių plaukų vaizdas padėties nepataiso.

Matau, kaip man mojuoja susiraukusį pažįstama. Nors nesuprasi, ar mojuoja, ar veja šalin. Keistuolė, juk aš dar net nepriėjau. „Vera ar Vesta? Bet koks gi skirtumas“, – numoju ranka mintyse ir kiek susikuklinusi nerangiai priartėju. Verros / Vestos žvynuota suknelė švyti visomis vaivorykštės spalvomis, nors imk ir statyk ją į tą spalvoto krištolo augalų sodą. Akimirksniu pasijuntu kaip piktžolė, per stebuklą išdygusi dirvoje, skirtoje augti tik dekoratyvinėms gėlėms.

– Kaip manai, gal man persirengti ir grįžti? – klausiu, nors mintyse meldžiu vienintelio – patvirtinimo, kad jie visi gerai persistengė, tik aš viena apsirengiau, kaip pridera piknikui gamtoje.

– Žinoma, važiuok namo, – sušnypščia. – Tik duosiu tau patarimą – nebegrįžk.

– Bet kodėl jie... Kodėl jūs visi tokie... išsičiustiję?

– Jei būtum gavusi kvietimą, iškart būtum supratusi užuominą į *White Tie*.

– Bet aš irgi jį gavau! Ir jokios užuominos ten neradau...

– Tai vienintelis dalykas, į kurį vertėjo atkreipti dėmesį. Čiuožk iš čia ir nedaryk sau gėdos. Žiūrėk, ar čia tik ne tavo draugas? Galėtumėte būti puiki pora, – piktokai nusijuokusi atsuka man savo pusnuoogę nugarą, taip parodydama, kad pokalbis baigtas.

Matau vaikinuką, apsisitaisijusį juodu fraku ir tamsiai raudonos spalvos kelnėmis kiek smuktelėjusiu klynu. Po kaklu parišta raudona su baltais žirmeliais peteliškė primena musmirę. Jo veidas man atrodo gana simpatiškas ir netgi pažįstamas.

– Kas jis? – klausiu, bet žvynuotoji apsimeta, kad negirdi. Eina ji... Ne veltui užmiršau tos ypatos vardą, nebenoriu jos nei matyti, nei girdėti. Pamanyk, netinkama suknelė, tpfu.

Verčiau apžiūrėsiu žmogystą apsmukusiu klynu. Prieinu. Simpatiškas, bet vis dar nepamenu, kur būčiau galėjusi jį sutikti. Jaunuolis įsmeigia į mane klausiamą žvilgsnį ir aš akimirksniu jį atpaįžstu – Tomas! Vaikinas, su kuriuo kartu gulėjome psichiatrinėje. Jam maniakinė depresija, na, o aš...

Mane ten paguldė per klaidą. Visi seniai tai suprato, bet neįau imsi ir iškart pripaįžins, kad klydo? Per tą laiką prisiziūrėjau galybę eksperimentų, tiek pavykusių, tiek nelabai. Tomas, akivaizdu, iš tų pavykusių, bet jis – ilgiausiai daržove išbuvęs pacientas, kurį prisimenu. Pernelyg gerai prisimenu, kad dabar galėčiau patikėti, jog tai išties jis.

– Tomai, Tomai, tu mane prispaudei! Eik šalin, Tomai! Pakviesiu sanitarus, – sakau toms akims – didžiulėms veršio akims be jokios išraiškos.

Galiausiai išsilaisvinu iš jo glėbio – Tomas dažnai įsikimba į mane, lyg koala į medžio šaką – intuityviai, lyg ieškodamas saugumo. Jis, žinoma, net negirdi mano šauksmų ir juolab traškančių kaulų.

Jis nepiktybinis, tačiau man jokio skirtumo, tikrai netroksčiau būti suluošinta šio meškino. Pats laikas ieškotis saugesnės kompanijos. Bandau pajudinti savo lovą, ji kaip įkalta. Kelintą kartą prašau, kad išskirtų mus, jau iki gyvo kaulo užkniso tas jo glaustymasis ir apsikabinimai. Lyg koks kačiukas prie mamos vis. Nors gal greičiau drambliukas. Tomas didelis, labai didelis, kai jis mane prispaudžia, rodos, lūš visi kaulai. O išraiška vaiko. Na, toks *baby face*.

Apžiūrinėju naują mėlyną ties dilbiu, siaubingai skauda šonkaulį. Tas kuilylis užvirto ant manęs visu kūnu, kai gulėjau nusisukusi. Dabar tai jau tikrai sulaužė, man net sunku kvėpuoti! Akyse kaupiasi nevilties ašaros, nesitikiu nei jokios pagalbos, nei supratimo, bet vis tiek iškviečiu sanitarę.

– Kodėl negalime bent jau eilėmis atsiskirti: viena – vyrų, kita – moterų? Iš kur man žinoti, ką jis sumanys vėliau? O gal jis nori mane išprievartauti?

– Jūs – belyčiai, jūs visi liginiai esate belyčiai. Beasmieniai. Šioje stadijoje nunulinami jūsų charakteriai, jūsų ego. Vėliau diegsime naujas tapatybes ir visiškai gali būti, kad abu būsite homoseksualai, taigi tau nėra ko bijot, – šypsosi ji savo plačia burna rodydama nenatūraliai baltus ir kiek per didelius dantis. Bet, pasikvietusi kolegą, Tomą iš mano lovos visgi išridena. Tam kartui.

Jo lova vis tiek per arti, arčiau nei mano draugės iš dešinės. Aš galiu pasiekti jį ranka, tą ir padarau. Vos neiškrentu iš lovos, bet paliečiu jo lytį. Minkšta ir glebi. Prieinu arčiau, atsisėdu šalia ir masažuuju jį tiesiog per pižamą. Privalau įsitinkinti. Na, rimtai – nieko. Jie pavertė Tomą impotentu, tai joks beviltiškas, tai viso labo refleksas, o jis net ir to nebeturi.

Užtat aš turiu. Turiu ir refleksus, ir lytį, ir seną gerą orgazmą – nežinau, kodėl manęs neveikia jokie nunulinimai, bet jau ilgiau esu laikoma atskirai nuo vyrų, turiu omeny tikrus vyrus, o ne šiuos, tuo labiau tie mano refleksai spaudžia smegenis. Jau atvirai flirtuoju su visu vyrišku personalu, net pradėjau galvoti, kad būtent todėl į mūsų palatą siunčia tik moteris, o ir tos atrodo kaip paršai. Nes dabar esu tokios stadijos, kad mane be didesnių pastangų galėtų sugundyti ir moteris, jei tik ji būtų labai *sexy*. Nors man vis dar patinka vyrai, labai patinka.

Atsigulu į lovą ant savo plokščio pilvo – nesiruošiu ištežti kaip likimo draugės, todėl mane vis dar jaudina mano

nuogos atvaizdas veidrodyje. Prisidengiu antklode galvą, kad nematyčiau tų visų durnių, ir mėginu užmigti, bet Tomo suglebusi lytis niekaip neišveina iš galvos. Iš pačios gilumos ateina tiesiog fizinis skausmas, kylantis su didėjančiu nepasitenkinimu ir svovkimu, kad privalau iš čia dingti. Ir kuo greičiau.

Štai jis prieš mane, tas belytis, suglebęs Tomas. Tiesa, numetęs kone pusę svorio, užsiauginęs raumenis, bet aš vis tiek jį atpaįžinau. Jis nėra toks, kaip visi tie žmonės aplinkui. Gunktelėjęs, pečiai nuleisti, laikysena kažkokia neužtikrinta, žvilgsnis klaidžiojantis, o gal greičiau išsigandęs? Lyg nesuprastų, kur patekęs, lyg mažas vaikas, kurį ką tik paliko mama.

– Sveikas, Tomai, – ištariu kuo žvaliau šypsodamasi pačia plačiausia savo šypsena. – Ar seniai išėjai? Kaip tu?

Veršiuo akys įsminga į mane nemirksėdamas. Tiesa, tos akys dabar žvelgia kitaip, jos nebe tuščios, ir Tomas iš riebaus veršio tapo visai pusė velnio jautuku, bet aš negaliu liautis spokuoti į jo tarpukojį. Kažin, ar jis toks pats negyvas?

Vis dar nė žodžio iš mano palatos draugo. O juk visai prieš mane išeinant jis atgavo kalbos dovaną. Nors liko vangus, užsidaręs ir, švelniai tariant, keistokas. Mes buvome pradėję bendrauti. Draugavau su juo tik todėl, kad didžioji dauguma mūsų palatos gyventojų buvo daržovės. Aš net nepastebėdavau kaitos – jie visi man buvo vienodi. Matyt, ir Tomas neturėjo kito pasirinkimo, bet aš vis tiek nuoširdžiai tikėjau, kad jam manęs trūks... Naivuolė...

– Hmmm, man rodos, jūs apsipaįžinote, – pagaliau išlemana savo trūkinėjančiu nemalonus tembro balsu.

Jeigu ir buvau suabejojusi, ar tai tikrai jis, tai dabar abejonių nebeliko. Nors dabar Tomas atrodo kur kas geriau, vien jau dėl to balso negaliu žiūrėti į jį rimtai.

– Aš Filas, Filas Osbornas, – prisistato tuo pačiu ožio balso. – O čia, mmm, – mosteli ranka į vieną iš tų išsipopusių damų, kuri, tik pastebėjusi, kad mudu šnekučiuojamės, nepaisydama svaiginančio aukščio žirgo formos kulniukų ėmė striksėti mūsų link. – Čia mano žmona. Kaip man jus pristatyti?

– Aš tavo motina, idiote, – nebeturiu ko prarasti. Manęs gėdijasi net visiškai impotentas ir didžiausias šio vakaro *frykas*.

– Štai ji, čia, su geltona suknele ir gandro kojinėmis, – šaukia kažkam pažįstama, kurios vardo vis dar nepamenu, rodydama į mane pirštu.

Matau du baltai apsisitaisiusius vyrus, sparčiai artėjančius mūsų link. Tomas-Filas sugriebia už rankos savo žmonikę ir ši besiraukydama ir grėžiodamasi visgi nutipena tam *frykui* iš paskos.

– Kas, kas dabar? Ką padariau ne taip? – man rodos, aš klykiu, jau iki kaklo tų visų cirku, apsimetinėjimų, vaidybos.

– Palikite mane ramybėje, aš jau išvažiuoju, – šaukiu jiems, sukaupti paskutinius drašos likučius, bet iš burnos sklinda tik silpnas cypimas, aš pati vos save girdžiu.

– Jūs važiuosite su mumis, panele...

– Helma, – paslaugiai pridedu, – panele Helma. Bet gal aš galėčiau pamėginti dar? Tai – pirmas mano pobūvis. Aš... kitą kartą labiau pasistengsiu, – murmu sau panosėje beveik be garso, bet, rodos, arčiau stovintis sanitaras visgi mane išgirsta.

Jūs nepritampate, jūsų nauja tapatybė ir vėl nepritampa. Jau trečią kartą perdirbta jūs vis tiek nesociali, neprisitakanti, taisyklių nesilaikanti, visiems tik problemas kelianti ypata! Vakarelio šeimininkas iškvieta dorovės policiją, bet kadangi turim reikalų su jau trečia tapatybe, iš pradžių paskabino mums.

– O kokias taisykles pažeidžiau dabar?

– Visų pirma – *dress code'q*, idiote! – spygteli lig tol tylėjęs jo kolega, man dar nematytas, matyt, uolus naujokas.

– O tas aukštas vaikinas raudonomis kelnėmis, kodėl jo neišsivedate? – akimirka sukirba viltis kartu nusitempti ir palatos draugą.

– Teisingai tu sakei apie tuos beviltiškus atvejus. Juk ji – tikra sociopata, – šnypsteli, bet jau nebe man.

– JURGITA BALČIŪNIENĖ –

